

mestall

10
ANYS

any XI
núm. 26
desembre 2009

mestall: 1. mescla de diferents
espècies de cereals; 2. conjunt
homogeni de coses diverses

Butlletí de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

SUMARI

Portada

**Un banc d'imatges sobre
el món agrari**

L'Associació

**Lliurament del 7è Premi
Mestall**

Sortida: La Vall d'Aran

Trobades

**Col·loqui internacional
«Territorio y representa-
ción política en América
Latina»**

**Congrés El fet fronterer.
Fronteres, relacions, inter-
canvis. Visions de les fron-
teres des de l'Empordà**

Recerques

**Gerard Buxeda i Majoral
El procés de gestació
d'una colònia industrial.
L'experiència de Manuel
Bonmatí, 1884-1912**

**Lluís Serrano Jiménez
Els bans al segle XIX a
Catalunya: tancament de
finques i conflictes**

**Laia Solé i Valls
Plana i litoral del terme de
Torroella de Montgrí: les
seves diversitats
geogràfiques, els seus
masos i fortificacions
(segle XV i XVI)**

Estudis

**Massimiliano Grava
L'ús dels sistemes
d'informació geogràfica
en la cartografia històrica
de Bellcaire d'Empordà**

Notes de lectura

**El valor de publicar a la
Biblioteca d'Història Rural**

**Pasqual Bernat
Ciència, tècnica i
agricultura a la Catalunya
de la Il·lustració
(1766-1821)**

Llibres

**Federico de Roberto
Los virreyes**

**Ippolito Nievo.
Las confesiones
de un italiano**

**Joaquim M. Puigvert
Josep Danés i Torras.
Noucentisme i
regionalisme arquitectònic**

Agenda

UN BANC D'IMATGES SOBRE EL MÓN AGRARI

Cal reconèixer una altra vegada l'empenta i l'ambició de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i de l'Institut Ramon Muntaner, el paper dels quals està aconseguint dinamitzar i, sobretot, redimensionar la tasca, sovint poc visible, dels centres d'estudis. El darrer projecte que han endegat, sota un títol que ens toca de ben a prop: "El món agrari a les terres de parla catalana", consisteix en la creació d'un banc d'imatges sobre el món agrari constituït a partir d'aquelles petites col·leccions d'imatges fotogràfiques que generalment són conegudes només a nivell local. L'empresa és realment ambiciosa, tant des d'una perspectiva temàtica com des d'una perspectiva territorial –que inclou tots els territoris que abasta la Coordinadora–, i requereix la col·laboració de tantes persones, entitats i administracions com sigui possible. Una vegada finalitzat el projecte, el banc d'imatges serà consultable via web a través del repositori Memòria Digital de Catalunya

(<http://mdc.cbuc.cat/>), que coordinen la Biblioteca de Catalunya i el Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya. Des d'allà es podran consultar les imatges digitalitzades, per bé que el seu ús i reproducció estarà restringit i sotmès a drets d'imatge. D'altra banda, aquest treball de recull d'imatges culminarà amb la realització de dues exposicions paral·leles, una centrada en els paisatges agraris, els conreus i la ramaderia, i una altra dedicada a les persones, el treball i les formes de vida. Si esteu interessats en col·laborar en el projecte, podeu contactar amb la Coordinadora a través del seu correu electrònic (ccepc2@iec.cat) o bé a través del telèfon 93 324 85 85 (extensió 131-132).

Enric Saguer, president
de l'Associació d'Història Rural
de les Comarques Gironines ■

8è premi

mestall

2009-2010

**L'Associació d'Història Rural
de les Comarques Gironines**

convoca el

8è premi Mestall

curs 2009 - 2010

A treballs de recerca de batxillerat realitzats per estudiants de Batxillerat sobre temes relacionats amb el món rural en qualsevol dels seus àmbits temàtics, cronològics i geogràfics (història, etnografia, paisatge, patrimoni, economia, població, emigracions, històries de vida, etc.).

Dotació: 500 euros per als estudiants i un lot de llibres per al centre en el qual estudiïn.

Termini de presentació: 30 d'abril de 2010.

Informació i bases a la web:
www.ddgi.cat/historiarural/

7è premi
mestall
2008-2009

PREMIATS EN ALTRES CONVOCATÒRIES

I convocatòria curs 2002-2003
Maria Bertran Isabal
(IES de Tremp)

II convocatòria curs 2003-2004
Albert Reixach Sala
(IES Montsacopa d'Olot)

III convocatòria curs 2004-2005
Eloi Hernández Mosella
(IES Quercus de Sant Joan de Vilatorrada)

IV convocatòria curs 2005-2006
Eudald Arnal Boada
(IES Gabriel Ferrater de Reus)

V convocatòria curs 2006-2007
Laia Alentorn Serrat
(IES Garrotxa d'Olot)

VI convocatòria curs 2007-2008
Ares Prat Pujol
(IES Hug Roger III de Sort)

lliurament del 7è Premi Mestall

ACTA DEL JURAT

Reunit el jurat del setè *Premi Mestall* a treballs de recerca de batxillerat convocat per l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, constituït per Josep Colls, Gabriel Jover i Marisa Roig, i després de d'examinar els divuit treballs presentats, acorda:

1. Valorar molt positivament la qualitat dels treballs presentats en aquesta convocatòria.

2. Atorgar el premi *Mestall* a treballs de recerca de batxillerat en la seva setena edició al treball "**La Setmana Santa a Ulldecona. El sentiment d'un poble**", presentat amb el pseudònim **Arbo**.

En la seva valoració el jurat considera que l'autora ha sabut aprofitar i combinar amb molt encert les fonts orals, la documentació patrimonial i fotogràfica, i fer un bon ús de la bibliografia i la documentació digital. El jurat valora el desenvolupament de l'argument, la coherència en l'exposició i la correcció en la presentació. També reconeix l'esforç per preservar la memòria popular i el patrimoni cultural de les festes tradicionals.

Oberta la plica, el premi correspon a Marta Arnau Borràs, de l'IES **Manuel Sales i Ferré d'Ulldecona**, essent tutora del treball la **professora Victòria Almuni Balada**.

3. El jurat també decideix atorgar una menció a dos dels treballs presentats. El primer titulat "**Les llegendes de la Plana de Vic i el Lluçanès. Anàlisi comparatiu a partir dels personatges**", presentat sota pseudònim **EGO**; i el segon titulat "**Els Masos de Gualta: passat, present i futur**", presentat amb el pseudònim **Oriol Ribes**. Ambdós, en camps diferents i metodologies distintes, el primer en l'anàlisi textual i el segon en la història oral, fan originals aportacions a l'estudi de la cultura popular i les formes de vida rurals.

Oberta la plica, l'autoria del treball "**Les llegendes de la Plana de Vic i el Lluçanès**" correspon a Aina Amat Castells, del Col·legi Escorial de Vic, sense que consti el tutor o tutora; i l'autoria del treball "**Els Masos de Gualta: passat, present i futur**" correspon a Júlia Rosa i Fuster, de l'IES Montgrí de Torroella de Montgrí, essent tutora del treball la **professora M. Dolors Fuster i Coll**.

4. El jurat proposa que un resum del treball premiat i de les dues mencions siguin publicats en els propers números del butlletí *Mestall*.

Girona, 29 de juny de 2009

LA SETMANA SANTA A ULLDECONA: EL SENTIMENT D'UN POBLE

Resum del treball guanyador de la VII convocatòria premi Mestall

L'elecció del tema del meu treball de recerca no va ser fàcil, però em vaig decidir per aquest, ja que tenia constància que en el passat, al meu poble, la festa religiosa de la Setmana Santa es vivia moltíssim, i tota la població s'hi involucrava, per fer una unió de veïns i amics que portaven la festa més enllà. També m'interessava aportar informació sobre el Calvari (construcció pensada per la veneració en les

dates de Setmana Santa), car hi tinc fortes vinculacions familiars i emocionals.

L'objectiu del treball era conèixer la festa de fa un segle i mostrar el seu procés fins l'actualitat. Les fonts que he utilitzat han estat escrites, gràfiques (unes seixanta fotografies) i orals. La base del meu treball han estat les fonts orals, la memòria dels meus informants, que, mitjançant

entrevistes, m'han aportat en tot moment la informació que necessitava, per poder-la contrastar i formar un tot que ha estat el treball de recerca.

El treball s'ha estructurat en dos grans blocs: en el primer, he analitzat el context general de la Setmana Santa dins el calendari cristià, i també l'evolució de la litúrgia dins els Països Catalans. En el segon bloc, he estudiat la Setmana Santa a Ulldecona, nucli i punt essencial de la meua recerca. Dins d'aquest bloc, els temes tractats han estat quatre: la litúrgia i les tradicions, els espais, els actors i la tradició oral. Així, dins de cada apartat hi he fet una anàlisi –tant com m'ha estat possible– de l'evolució dels actes cristians, les tradicions que envolten la festa, els espais on es porta a terme, les persones que hi participen activament i, finalment, la tradició que va de boca en boca, incloent les cançons i dites, molt arrelades, per tal com formen part del costumari d'un poble.

Als annexos hi he inclòs les entrevistes als quatre informants, un recull de vocabulari propi de la Setmana Santa i la música relacionada amb aquesta festa, expressada bàsicament en la Capella Parroquial. Aquest últim annex em va fer especial il·lusió, perquè sóc músic i fer un recull de les principals partitures cantades

al meu poble em va proporcionar una gran satisfacció.

El que fa que a Ulldecona la Setmana Santa sigui una festa ben especial són factors com la representació de l'obra teatral de La Passió i el repartiment de ramets la nit de la processó del Sant Enterrament, que recorden els ungüents aplicats al cos de Jesús després de la seva mort.

El treball en conjunt se'm va plantejar com un repte personal, i el resultat ha estat un gran goig, pel fet de poder aportar al meu poble una miqueta més de la seva història. El que més il·lusió em feia era poder unir i cohesionar allò que està a la memòria dels més grans, però que no apareixia a cap lloc escrit.

M'agradaria que, en un futur, el jovent del poble s'impliqués més en mantenir viva tota aquesta memòria oral, la memòria de la nostra terra i de la nostra gent, que segueix viva en els nostres carrers però que ha de perdurar escrita, per evitar que mai es pugui perdre.

Marta Arnau Borràs
IES Manuel Sales i Ferré
d'Ulldecona ■

Feligresos tornant en processó
del Calvari d'Ulldecona,
30 de març 1945.
Fotografia cedida per la
família Minguet Itarte

LLEGENDES DE LA PLANA DE VIC I EL LLUÇANÈS.

ANÀLISI COMPARATIVA A PARTIR DELS PERSONATGES

Resum de l'accèssit de la VII convocatòria premi Mestall

En la societat actual, la cultura popular de cada nació s'està perdent enfront de la globalització. Les llegendes són una part important d'aquesta cultura que s'hauria de conservar per mantenir viva la diversitat que, a la vegada, en els nostres temps també està molt de moda.

Així doncs, amb aquest treball es pretén conèixer els personatges del llegendari popular de la plana de Vic i el Lluçanès, les dues regions naturals que formen la comarca de l'Osona política, a partir dels símbols i els rerefons.

Després d'agrupar les narracions, provinents de fonts orals, editades ja en obres bibliogràfiques, es va realitzar un buidatge a partir d'unes fitxes que constaven de tres apartats: una petita síntesi, els personatges que apareixien i els símbols. Tot seguit, es van agrupar els relats en blocs de personatges principals i, a partir

d'aquí, es va realitzar la comparació entre els símbols de les llegendes que pertanyien a cada apartat.

El treball consta de dotze blocs, que són cada un dels personatges treballats: bruixes, diables, follets, encantats, altres éssers màgics, la por, sants i santes, Jesucrist, Marededéus, bandolers, personatges relacionats amb fets històrics i personatges corrents. Dins de cada apartat es pot observar l'origen històric d'aquests éssers i es pot constatar que la majoria són l'evolució de creences en divinitats paganes de la Grècia i la Roma clàssiques i que s'adapten a la religió cristiana, que tan important va ser per a aquestes zones, majoritàriament rurals, de la Plana de Vic i el Lluçanès.

En general, apareix un clar predomini de personatges fantàstics; és a dir, que els protagonistes de les llegendes solen

■ l'Associació

Gorg Negre dels Sorreigs
Fotografia: Aina Amat

ser éssers sobrenaturals, que la població rural amb poca cultura podia relacionar amb fenòmens inexplicables, llocs misteriosos (com gorgs i pous) i creences religioses. Als àmbits urbans, s'hi poden trobar sobretot llegendes relacionades amb fets religiosos, ja que és allà on es concentrava el saber i, en concret, la ciutat de Vic sempre ha tingut la tradició de ser un municipi clarament religiós, pel fet de ser capital de bisbat. També s'han utilitzat aquestes llegendes, al llarg del temps, per provocar la por de les famílies amb menys recursos, de tal manera que es convertissin en vulnerables davant les autoritats.

Finalment, cal esmentar que les llegendes són un aspecte molt important de la cultura d'un territori i que, des del meu punt de vista, s'haurien de preservar i difondre molt més, ja que, estudiant-les i coneixent-les, s'obren les possibilitats d'aprendre més d'un mateix a partir de les pròpies arrels.

Aina Amat Castells
Col·legi Escorial de Vic ■

ELS MASOS DE GUALTA: PASSAT, PRESENT I FUTUR

Resum de l'accèssit de la VII convocatòria premi Mestall

Els mitjans de comunicació ens mostren cada dia els canvis que ens envolten; aquests canvis són més visibles en aquelles franges de la societat que no havien variat la seva estructura al llarg dels darrers segles, especialment la pagesia. Els meus avis eren pagesos i vivien en un mas, i estic veient que pràcticament no queda res de tot allò que van viure, i que cada dia serà més difícil trobar-ne testimonis. És per això que aquest treball parla dels masos de Gualta.

El treball es divideix en dues parts: la teòrica i la pràctica. En la primera, hi trobem una explicació general, d'unes vint-i-cinc pàgines, dels masos. Vaig preferir plasmar-ho com una mena de "nines russes": en primer lloc, hi ha exposada una explicació dels masos de la Catalunya Vella, seguidament una explicació del territori del Baix Ter, després em centro en el municipi de Gualta, on també hi localitzo els masos.

La segona part, la pràctica, és més extensa. Començo amb una descripció de cada un dels masos dels quals he tingut constància; m'he centrat sobretot en els masos aïllats de la zona urbana. De cada mas parlo de la situació, el seu nom, la casa, la gent de la masia, els conreus, el bestiar, les eines, el transport, inundacions, anècdotes, i en faig una previsió de futur, fruit de les opinions personals de la

gent que entrevistava, sempre persones amb una íntima relació amb aquella masia, ja sigui com a propietari, masover, etc. Malgrat aquests apartats estàndards, hi ha alguns masos que en tenen d'afegits, per la informació extra que m'hagin pogut donar els entrevistats.

En les conclusions, em vaig adonar que la part pràctica corroborava la part teòrica i que, allò que es pressentia com a futur dels masos de Gualta, ja és ara una realitat: la masia ha quedat totalment desvinculada de les seves terres, perquè actualment l'agricultura a petita escala no és rendible i, a poc a poc, va disminuint.

Des del punt de vista personal, en fer el treball vaig adonar-me que, a grans trets, tots els masos eren iguals en els conreus, en la seva estructura i en la gran majoria de coses. Però, per als entrevistats, eren més que quatre parets: m'explicaven detalls i anècdotes diferents en cada mas perquè a cada un d'ells s'hi ha escrit una història diferent, hi ha el rerefons d'una família i d'un tarannà, s'hi han dibuixat imatges i records que, almenys, quedaran escrits en aquest treball. És per això que, malgrat les coincidències, tots els masos són únics.

Júlia Rosa i Fuster
IES Montgrí de Torroella
de Montgrí ■

Sortida**La Vall d'Aran****18-20 de setembre de 2009**

Coincidint amb el desè aniversari de l'Associació, enguany vàrem organitzar una visita de diversos dies a la Vall d'Aran.

Coincidint amb el desè aniversari de l'Associació, que, com tota data rodona propicia la realització d'actes excepcionals, i amb voluntat de tastar un nou model de sortida que fins ara no havíem gosat planificar, enguany vàrem organitzar una visita de diversos dies a la Vall d'Aran. El moment escollit va ser encertat: un període tranquil entre dues temporades turístiques, acompanyat d'una meteorologia que ens va refrescar –prou que convenia– sense incomodar-nos. Durant un parell de dies vàrem visitar diferents punts d'interès de la vall acompanyats de la M. Àngels Sanllehy, que ens va fer de guia i ens va ajudar a programar i organitzar la sortida.

La Vall d'Aran és un territori complex, amb poca població censada –poc més de 10.000 persones– però amb una aflluència humana de caràcter estacional molt important i una densitat constructiva encara més gran. Dels modes de vida tradicional —l'explotació estival de les pastures alpines i subalpines, ja sigui per ramaderia pròpia o per la procedent de les terres baixes de Catalunya i Aragó? a penes en queda rastre sota el domini hegemònic d'una economia terciària basada en el turisme nival i les segones residències. Des del Pla de Beret (1.860 m.), on hi ha l'estació d'esquí, es pot percebre un paisatge prou evocador del moment actual: un ampli territori de pastura alpina freqüentat per un nombre de bestiar boví i cavallí molt minvat que comparteix espai amb una xarxa cada vegada més espessa de telearrossegadors que arriben fins els diferents cims que envolten el Pla.

Consideracions a part, des del Pla de Beret vàrem fer una agradable passejada fins el Santuari de Montgarri (1.675 m.) seguint el curs de la Noguera Pallaresa. El santuari, la primera fundació del qual data del segle XII, es convertí, a partir del segle XVI, en una explotació ramadera i un hospital o hospital que el comú de Salardú i Tredós arrendava anualment. Durant l'hivern, el santuari-hospital queda envoltat de neu, motiu pel qual fins fa poc temps els seus habitants restaven aïllats durant diversos mesos. Aquesta circumstància

degué influir en el seu abandonament a mitjan segle XX. Posteriorment, el 1973, amb la creació d'una associació d'Amics de Montgarri, es va endegar un programa d'obres de reconstrucció tant del santuari com de la rectoria, que actualment s'ha reconvertit en refugi d'alta muntanya. Molt a prop del santuari, seguint la pista que condueix fins Esterri d'Àneu, es troben les restes d'un petit veïnat, amb setze cases, que ha estat recentment comprat per una cadena de centres odontològics amb la pretensió de convertir-lo en un complex turístic.

Si el matí del dissabte va estar dedicat a l'alta muntanya, la tarda va tenir una orientació més urbana. A les quatre estàvem visitant l'església de Santa Maria d'Arties, declarada bé cultural d'interès nacional des de 1978. Es tracta d'una església romànica dels segles XII i XIII amb un esplèndid campanar gòtic, aixecada sobre un edifici preromànic anterior. Va tenir la gentilesa d'acompanyar-nos i fer-nos de guia en aquesta visita l'arqueòleg Pere Còts, que ha dirigit els darrers treballs d'excavació i restauració (acabats el 2008). L'església ja havia tingut una primera intervenció el 1999 amb l'objectiu de reforçar la volta de la nau central i evitar que es desplomés. La intervenció més recent, que ha comptat amb un pressupost notable, ha permès trobar restes funeràries i identificar el perímetre de l'absis central, que, en època moderna, havia estat derruït per construir-hi una sagristia de planta rectangular –de fet s'ha trobat la cimentació tant de l'absis romànic com del preromànic–. Paral·lelament s'han recuperat molts dels materials constructius originals que han estat utilitzats per a realitzar una discutible reconstrucció de l'absis romànic. Per a aquesta reconstrucció, a més de la pedra de marbre recuperada, també s'han tallat nous blocs del mateix tipus, a imitació dels originals, que s'han extret d'una pedrera propera i que, si bé ara encara mantenen un color que contrasta, amb el temps s'espera que arribin a confondre's. Els treballs de restauració també han afectat l'interior de l'església, on s'han descobert diverses pintures murals del segle XVI que s'afegeixen a les

Fotografia: Meritxell Maset

■ l'Associació

Fotografia: Narcís Soler

ja conegudes del creuer i l'altar. El conjunt pictòric és magnífic, i les darreres troballes tenen l'interès afegit de contenir escenes estrictament laiques (una lluita de moros contra cristians, una escena de cacera) pintades a les parets d'un espai sagrat, fet certament rar.

L'estació següent fou Vielha, on vàrem visitar dues seus museístiques: la Tor deth generau Martinhon i la Fabrica dera Lan, un centre de filatura de llana que va estar en funcionament fins la dècada de 1970 i que conserva intacta tota la maquinària, moguda gràcies a la força de l'aigua del riu Nere. De fet, es tracta d'un petit taller que servia sobretot al mercat local, filant la llana que els veïns de la vall portaven, procedent de les seves ovelles, i per a consum propi. El més sorprenent és que hagués estat activa fins un moment tan tardà. Per la seva part, la Tor deth generau Martinhon, una torre d'estil francès del segle XVI, és des de 1999 la seu del Museu dera Val d'Aran. Davant l'Armari de les Sis Claus, conservat en el museu, on es guardava la documentació més important i els *redolins* que s'usaven per escollir els batlles o consellers dels terçons, Maria Àngels Sanllehy va explicar-nos amb detall quina havia estat l'organització política de la vall, especialment durant l'època moderna.

El matí del diumenge va tenir un ritme més calmat. Vàrem visitar el poble de Vilamós, al terç de Lairissa, on hi ha la seu de l'Ecomusèu çò de Joanchiquet, un espai etnogràfic que reconstrueix la casa de la família més rica de la població, un conjunt arquitectònic dins un espai clos integrat per la casa-habitació, bordes (corrals), estables, corts de porcs i patis. La casa va ser habitada fins la dècada de 1960 i reproduïx, sobretot, l'escenari domèstic del segle XX. Però, a més dels elements i objectes materials que s'exposen, l'ecomuseu transmet també un discurs menys material, centrat en la casa com a institució social, a través de la qual els seus habitants adquirien drets sobre el patrimoni col·lectiu, una posició política i una reputació moral.

Abans de deixar la vall, vàrem fer una petita marrada per una carretera frondosa fins el poble de Canejan, proper a la frontera francesa. Allà vàrem dinar a can Paulic, un hostel que apareix referenciat a la guia de Soler i Santaló de 1906, i ens vàrem acomiadar. Ens quedaven encara cinc hores de camí.

Enric Saguer ■

■ trobades

Col·loqui internacional

«Territorio y representación política en América Latina»

Girona, 23 d'octubre de 2009

El divendres 23 d'octubre es va celebrar a la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona el Col·loqui Internacional «Territorio y representación política en América Latina». L'organització va anar a càrrec del C.E.E.IB (*Consejo Español de Estudios Iberoamericanos*) i del Centre de Recerca d'Història Rural de l'Institut de Recerca Històrica. La jornada va tenir el suport de la Fundació Privada Girona, Universitat i Futur, la Fundación Carolina i el Ministerio de Ciencia e Innovación amb l'acció complementària HAR2009-06393-E/HIST.

Joaquim M. Puigvert, vicerector de Relacions Institucionals, Societat i Cultura i director de la Fundació Girona, Universitat i Futur, va obrir el torn de presentacions que seguí amb Elda González, presidenta del CEEIB i amb Xavier Torres com a director de l'Institut de Recerca Històrica. Tot seguit Luis Rodríguez (CSIC-CINDOC) va presentar el portal «americanismo.es», una pàgina que

és fruit de la col·laboració de REDIAL-España i CEEIB, les dues xarxes espanyoles que treballen des de l'àmbit científic i universitari en la cooperació d'Espanya amb Amèrica Llatina en matèria d'informació, revistes, investigació i docència. Així, va presentar un informe imprès que recull el resum i l'anàlisi dels continguts del portal el desembre de 2008.

Vers les onze del matí va començar una primera sessió coordinada per Rosario Sevilla (EEHA-CSIC) i titulada «El debate en torno al territorio político en los primeros liberalismos en América Latina». Xavier Arbós (UdG), el primer ponent, va fer una dissertació sobre els conceptes de «nació», «províncies» i «municipis» dins el constitucionalisme de Cadis, bàsicament, a través dels textos, discursos polítics i intervencions dels diputats catalans a corts. Va seguir Ascensión Martínez (UCM) amb una exposició vers l'organització governamental i territorial del Perú dels dos bàndols, entre els anys 1820 i 1823,

en plena guerra per l'emancipació. Víctor Peralta (CSIC) exposà el funcionament de les diputacions provincials al Perú i la influència de la constitució de 1812. La professora Núria Sala (UdG) –coordinadora general del col·loqui–, amb l'exemple del Perú, va indagar en el procés de d'independència de l'Amèrica espanyola a través dels *cabildos* colonials i els ajuntaments constitucionals, quan s'aprecia l'aparició i continuïtats de les elits polítiques. Rosa Congost (UdG) va presentar les realitats històriques, no del tot comparables i que cal aprendre a interpretar, i els discursos historiogràfics de França, Espanya i Amèrica Llatina sobre la propietat, element fonamental del canvi històric.

Prado incidí en el restabliment de relacions culturals i intel·lectuals entre Espanya i l'Amèrica Llatina (americanisme) amb l'exemple del viatge de Rafael Altamira (1909-1910) a l'Argentina en el primer centenari de les independències.

Després d'aquest exemple de renovació del diàleg hispanoamericà, amb el qual acabava aquesta sessió, el públic va haver d'esperar, gairebé tres quarts d'hora, l'arribada des de la Facultat de Dret dels ponents i del coordinador José Mª Pérez Collados (UdG). Aquesta darrera sessió, «Reformas constitucionales y movimientos políticos locales en América Latina», va tenir una primera intervenció de Salvador Martí (USAL) que desgranà les dinàmiques de descentra-

Els participants de la darrera sessió de la tarda.

La tarda, amb dues sessions programades, va obrir-se a dos quarts de quatre amb la sessió «Territorios virtuales y transnacionales en la representación política», coordinada per Elda González (CSIC). Enrique Coraza (USAL) va fer una exposició sobre l'evolució de la identitat, la militància política i sindical i els nous vincles dels exiliats dels setanta per les dictadures de con sud (Uruguai, Argentina i Xile). Ángel Duarte (UdG) parlà de la identitat en l'emigració catalana a Buenos Aires al tombant de segle xx i del doble patriotisme català i espanyol dels emigrats. La distància vers la pàtria d'origen escindí i aïllà certes visions que no evolucionaren com a Espanya. María Asunción Merino (UNED) exposà els jocs de categories i identitats, la interacció social i cultural, la multiplicat de referents i límits socials i polítics en el procés d'arribada i establiment dels immigrants llatinoamericans. Esmeralda Broullón (CSIC) analitzà el procés d'emigració espanyola al Brasil a través de les obres narratives transculturals de Nérida Piñón y Jorge Díaz. Pilar Cagiao (USC), que havia d'oferir-nos un estudi sobre la celebració del centenari de la independència americana a través de la premsa, no va poder assistir a la jornada. Joaquim M. Puigvert (UdG) apuntà les xarxes socials –destacà els ordes religiosos– entre Espanya i Amèrica en la formació d'un espai laboral, relació i procedència de professionals liberals espanyols. Gustavo H.

lització (superiors i inferiors), demandes territorials i organització dels estats, així com la relegació dels pobles indígenes a un segon terme. Alexandre Surrallés (CNRS) explicà la crònica de la col·lisió anunciada entre l'estat peruà i les comunitats indígenes de l'Amazones per l'explotació i concessions a corporacions transnacionals de jaciments de gas i petroli en territoris de les comunitats. Asier Martínez (UdG) exposà la lluita pels drets territorials dels pobles indígenes a través del principi *pro homine*, que estableix, en cas de dubte, la interpretació més favorable d'un dret humà. La interculturalitat s'interpreta com la necessària combinació de les formes d'entendre els drets habitacionals occidentals i indígenes a través de plans específics per tutoritzar-lo. Per acabar, Marco Aparicio Wilhelmi (UdG) va fer una comparació de les reformes constitucionals de Bolívia i Equador dins un marc complex de diversitats culturals.

El col·loqui tingué un èxit d'assistència. Nombrosos estudiants i participants pogueren debatre diferents temàtiques relacionades, acabades les sessions. L'endemà dissabte, 24 d'octubre, es va celebrar l'assemblea del «Consejo Español de Estudios Iberoamericanos».

Lluís Serrano ■

Per ordre: E. Broullón, G.H. Prado, E. Coraza, M.A. Merino, N. Sala.

Fotografies: Lluís Serrano.

Congrés

El fet fronterer. Fronteres, relacions, intercanvis. Visions de les fronteres des de l'Empordà

**Figueres-Roses,
6, 7 i 8 de novembre de 2009**

Figueres i Roses –divendres tarda i dissabte; i diumenge al matí, respectivament– varen acollir el Congrés sobre «El fet fronterer», organitzat per l'Institut d'Estudis Empordanesos. Les jornades, articulades per tres ponències, tenien prevista la presentació de trenta-nou comunicacions. Si bé hi va haver algunes baixes d'última hora, podríem qualificar d'èxit la celebració del congrés. Entre els participants hi concursaren des de persones del món acadèmic i del món polític i cultural de la comarca, fins a erudits locals.

En la primera jornada, després de la presentació de Pere Gifre, president de l'entitat, el congrés fou obert per la ponència, brillant i apassionada, del doctor Josep Maria Nolla (UdG). El discurs del primer ponent versà sobre la cultura material idèntica en etapes ibèriques de les dues bandes de l'Albera, els Trofeus de Pompeu i les fortaleses romanes de la Clusa (Clausurae), monuments que fixaren els límits entre les províncies romanes de la *Narbonensis* i la *Citerior*. Sota el títol de «Fronteres? Els Pirineus orientals a l'antiguitat, s. III aC – s. VII dC», va explicar també les intervencions arqueològiques conjuntes entre els equips de les dues bandes. I va excusar l'absència de George Castellví.

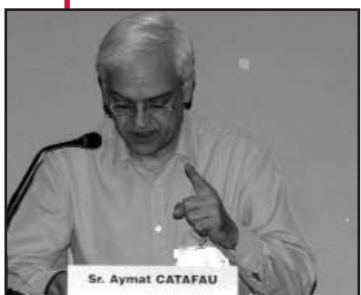
Les comunicacions varen girar al voltant dels moviments migratoris i les cultures que definien el bronze i el ferro; els nous monuments megalítics descoberts a Portbou, un d'ells a la mateixa ratlla de la frontera actual; les dinàmiques migratòries dels segles XIII i XIV del Llenguadoc i la Provença cap a l'Empordà o València; i les polèmiques en referència a la inscripció romana dels Trofeus de Pompeu que Miquel Carbonell recollí el 1490.

Dissabte al matí la sessió començà amb la ponència «L'Albera: una frontera a l'Edat Mitjana», d'Aymat Catafau (Universitat de Perpinyà). El professor repassà la permeabilitat dels límits dels comtats medievals, la frontera marítima, les fortificacions d'època visigoda, la marca hispànica, la creació dels comtats i construcció de fortaleses (terminització i feudalització) i la irrupció del poder reial amb la materialització d'una línia de torres de defensa. Tot seguit, començaren diverses comunicacions: una mirada i enumeració de fortificacions del massís de l'Albera fins a la contemporaneïtat; la reconstrucció de les parròquies i administracions eclesiàstiques medievals; les característiques de la immigració francesa el 1637 a l'Empordà; els efectes de les guerres de la segona meitat de segle XVII a través de la visió dels contemporanis (documentació econòmica i parroquial); el cas i el paper de Cotlliure com a plaça de guerra en el segle XVII; el testimoni sobre el Rosselló de viatgers durant els segles XV-XVII; i l'evolució social i econòmica del veïnat de Molinàs.

La tarda de dissabte començà amb l'excel·lent ponència de Xavier Torres (UdG), que, a través de l'anàlisi de vocabulari, enfocà qüestions de sintaxi històrica. D'aquesta manera, la idea de frontera era inexistent i només s'utilitzava en sentit militar. La noció de frontera seria pròpia dels estats contemporanis. Destacà conceptes com «térmen», «línie», «confins» i «parts», així com la indiferència fronterera de Michel de Montaigne quan, en el seu viatge, només citava els canvis de senyoria. El Tractat dels Pirineus situà límits entre drets dinàstics, no entre la nació (nacionalista) contemporània. D'aquesta manera, el doctor Torres posà de relleu el caràcter contractual i l'observació d'uns privilegis locals que són font de revolta quan no són respectats pel monarca francès.

Les comunicacions següents tingueren temàtiques diferents, sempre dins del marc de la idea de frontera: les alteracions entre els límits de Vilanova de la Muga, Peralada, Pedret i Marzà i Castelló d'Empúries; la segregació de Pont de Molins de Llers; el contraban a través dels fets de Ribelles (1841), un enfrontament entre carrabiners i contrabandistes; l'estudi interessantíssim de Joan Capdevila sobre la delimitació de la frontera entre França i Espanya en els tractats de límits de Baiona; els afitaments municipals i estatals d'Espolla; i les exportacions de suro en taps i planxes a través de les sèries estadístiques de les Duanes de la Jonquera, Portbou, Roses i Cadaqués.

El cercle Sport de Figueres deixà pas, l'endemà diumenge, a la Sala de descans del teatre municipal de Roses com a lloc de celebració del congrés. Els segles XX i XXI foren el marc temporal d'anàlisi de les comunicacions. D'aquesta manera, diverses intervencions reflexionaren sobre l'exili. Fou destacat l'exili dels homes de «l'Empordà Federal» durant les dictadures espanyoles del segle XX; el cas específic de la figura del líder federal Josep Puig Pujades; l'exili republicà de Castelló d'Empúries; la frontera vista des del Pla de l'Estany, xarxes de relacions i amb un especial incís en les desercions dels anys de la guerra del Marroc; una interessant exposició sobre el conjunt documental, únic i imprescindible, dels expedients de frontera del fons del Govern Civil de Girona dipositats a l'Arxiu Històric d'aquesta ciutat; el control de frontera durant el primer franquisme en el context de l'acabament de la guerra civil i el començament i efectes de la segona guerra mundial; la història de la revista literària *Vallespir*, que actualment defensa la llengua catalana; l'espai català transfronterer dins el marc de l'Euroregió i la posició central de l'Empordà com a cruïlla de camins; les fronteres invisibles, caciquisme i cultura política en l'àmbit local; les relacions culturals transfrontereres i l'experiència de l'associació «Albera Viva»; la frontera durant l'ex-

tensió i propagació de la fil·loxera i els intents de les autoritats espanyoles per crear una zona de seguretat; la intervenció vers les relacions matrimonials (econòmiques i socials) de la Cerdanya francesa i espanyola després del tractat dels Pirineus; i l'exemple de l'Alguer, amb una simbiosi cultural sarda i catalana.

El congrés es va tancar amb les conclusions del president de l'entitat. Pere Gifre destacà que és imprescindible utilitzar les paraules en el seu context històric en el marc d'unes realitats tangibles, les fronteres, que els homes han de superar mentre altres no les acaben de suprimir del tot. L'alcalde de Roses, Magda Casamitjana, va cloure l'acte amb una intervenció breu on remarcà la importància de les fronteres històriques en aquesta terra de pas que és l'Empordà. Així doncs, l'objectiu principal del congrés ha estat

donar una visió històrica de llarga durada de les fronteres des de l'Empordà, un territori de frontera, un lloc idoni per estudiar el país. Després de 350 anys del Tractat dels Pirineus, la frontera, sovint associada als estats, s'ha debatut des de les dues bandes d'una ratlla, l'Albera, que ha estat permeable abans i després de 1659. A més, hem pogut veure altres tipus de límits entre parròquies, universitats, jurisdiccions i municipis. Així doncs, tot i pertànyer a la Unió Europea, i tot i la desaparició de la frontera en virtut del Tractat de Shengen, les fronteres polítiques, culturals i mentals encara no han desaparegut del tot. La previsió: l'any vinent podrem gaudir de la publicació de les actes, per part de l'Institut d'Estudis Empordanesos.

Lluís Serrano ■

Fotografies cedides per l'Institut d'Estudis Empordanesos

recerques ■

L'estudi de la colònia industrial Bonmatí, que durant els anys que funcionà pertanyia al municipi d'Amer i que des del 1983, juntament amb Sant Julià del Llor, és municipi propi, ens ha permès saber, per una banda, que la construcció d'una colònia era un empresa molt més difícil i costosa de dur a terme del que podria semblar a primera vista i, per l'altra, matisar certs aspectes del coneixement que es tenia del sistema de colònies català.

El fundador de la colònia fou Manuel Bonmatí. Els Bonmatí eren una família d'hisendats, l'origen de la qual es remunta a l'època baixmedieval. Eren propietaris de terres, d'un molí fariner i posseïen fins i tot títols nobiliaris.

El 1884 Manuel Bonmatí inicià les primeres gestions per construir una colònia industrial; en concret, sol·licità l'aprofitament de l'aigua del riu Ter per al moviment de dues fàbriques, de filar i teixir cotó. I no fou fins al 1898, al cap de catorze anys, quan Manuel Bonmatí n'obtingué el permís.

Una vegada Manuel Bonmatí presentà el seu projecte a l'administració, aquest rebé l'oposició de diversos particulars, que creien que les seves concessions i les seves propietats es veurien perjudicades. Tanmateix, aquestes impugnacions es resolgueren amb certa diligència. Una, això sí, provocà, en part, l'endarreriment del projecte de Manuel Bonmatí: fou un expedient presentat per Miquel Sala.

Al cap de poc temps que Manuel Bonmatí hagué presentat el seu projecte, Miquel Sala n'entregà un de similar per a un molí que ja explotava i que estava situant a Vilanna, a pocs quilòmetres del canal de desguàs de la sèquia de Sant Julià. La Comissió d'Aigües acordà concedir a Miquel Sala tan sols una part del cabal d'aigua sol·licitat, mentre que a Manuel Bonmatí li aprovà la totalitat del projecte i li concedí el cabal que havia demanat, amb la condició, entre d'altres, que construís un pont sobre el riu Ter per connectar amb la carretera de Girona a Manresa els establiments industrials que volia edificar. Aquesta infraestructura els ajudaria a ser econòmicament més rendibles. Tanmateix, Manuel Bonmatí és negà a acceptar aquesta condició, la concessió es declarà caducada, i es concedí a Miquel Sala la totalitat del volum d'aigua que sol·licitava.

No fou fins al 1898 quan Manuel Bonmatí obtingué la concessió per aprofitar l'aigua del riu Ter, després de presentar una nova sol·licitud, de comprar la concessió atorgada a Miquel Sala i acceptar, aquesta vegada sí, la construcció d'un pont de fusta sobre el Ter.

Una vegada la colònia ja estava en marxa, la voluntat de Manuel Bonmatí i de l'Ajuntament d'Amer d'imposar cadascú la seva autoritat en la colònia industrial –propietat de Manuel Bonmatí però instal·lada en el terme municipal d'Amer– es traduí en una sèrie de conflictes durant un breu període de temps, entre 1906 i 1912.

BUXEDA I MAJORAL, Gerard

El procés de gestació d'una colònia industrial. L'experiència de Manuel Bonmatí, 1884-1912

Treball de recerca de Doctorat, Universitat de Girona, 2009.

El primer conflicte s'inicià al març de 1906, quan Manuel Bonmatí es va negar a la demanda de l'Ajuntament d'Amer perquè li indiqués un lloc per instal·lar-hi una oficina de burots que havia de recaptar l'impost de consum d'espècies a la colònia. El segon començà durant l'octubre del mateix any, quan Manuel Bonmatí es negà a demanar al Consistori amerenc el permís corresponent per realitzar obres a la colònia.

En aquest context de confrontació entre l'Ajuntament d'Amer i Manuel Bonmatí, aquest, des del març de 1907, gestà i liderà l'intent de segregació del veïnat de Sant Julià del Llor, del qual la colònia Bonmatí formava part, respecte del municipi d'Amer, per agregar-se al de Bescanó.

El conflicte sobre la construcció dels burots es resolgué al juny de 1908 amb la construcció d'una garita en terrenys propietat de l'Estat i situats a prop de la colònia. El conflicte de les obres a la colònia trobà una solució durant l'abril de 1911, quan una sentència del Tribunal Suprem fallava a favor de Manuel Bonmatí. En canvi, el del procés segregacionista fou més complex.

L'expedient de segregació es discutí tant a l'Ajuntament d'Amer, que des del primer moment s'hi mostrà en contra, com a la Diputació de Girona, on se celebrà un plebiscit i, malgrat el vot favorable dels veïns de Sant Julià a la segregació, els diputats, després de moltes discussions, també hi votaren en contra. El Congrés dels Diputats aprovà una llei que autoritzava la segregació de Sant Julià del Llor i la seva agregació a Bescanó, però, finalment, al maig de 1912, el

Senat la tombà. Fins i tot la premsa local i estatal es féu ressò d'aquest conflicte.

El model de colònies tèxtil català ens ha explicat, entre moltes altres coses, que les colònies catalanes foren monoproductives, que a partir dels anys seixanta s'anaren degradant i que els seus propietaris no invertiren en la conservació dels habitatges i dels serveis. Fins que, cap als anys vuitanta, en plena crisi del sector del tèxtil, moltes tancaren.

La colònia Bonmatí no segueix aquests trets. Per una banda, a la colònia s'hi produïa fil, paper, electricitat, caixes de fusta i farina. Per l'altra, davant el mal estat dels pisos de la colònia, un grup d'habitants s'organitzaren i, aprofitant les ajudes que ofería el Ministeri de l'Habitatge, s'implicaren en la construcció d'una urbanització que ofería els habitatges i els serveis en les condicions que no oferien els de la colònia. I, a més, aquesta urbanització fou l'embrió d'un nou Bonmatí, que l'any 1983 aconseguí la independència municipal respecte d'Amer i es constituí com a municipi propi.

El treball, a banda per permetre'ns conèixer les dificultats que hi havia al darrere del projecte de fundar una colònia i a banda d'informar-nos sobre la complexitat i la diversitat de les colònies tèxtils, també és un exemple de com l'establiment d'un nou nucli urbà allunyat del cap del municipi provocà diferents interpretacions de la llei. Com la colònia Bonmatí, algunes colònies industrials i d'altres establiments industrials, que no havien assolit l'estatus de colònia, compartiren certes problemàtiques.

SERRANO JIMÉNEZ, Lluís

Els bans al segle xix a Catalunya: tancament de finques i conflictes

Treball de recerca de Màster,
Universitat de Girona, octubre
de 2008.

El tema central correspon a una primera recerca sobre el procés de tancament de terres a la Catalunya del segle XIX. El ban és una proclama pública de caràcter prohibitiu que utilitza l'autoritat jurisdiccional o pública per anunciar el veto a determinades pràctiques i imposa penes pecuniàries o físiques a qui contravingui allò ordenat. L'origen del mot és altmedieval, però la utilització en el sentit que s'estudia es troba a partir dels segles XVII i XVIII, quan s'intueix un primer individualisme agrari. El dret de dictar bans anava lligat a la potestat de la jurisdicció, i qui en tingués podia dictar ordres de ban amb prohibicions, multes o presó. A l'antic règim fou la jurisdicció reial la que va prendre importància com instància última per a la resolució de conflictes. Els bans van ser l'eina per fer respectar i protegir uns drets de propietat que més endavant foren consagrats per les lleis i l'estat liberal. Molts senyors útils van convertir-se en propietaris particulars de finques i terres bos-

coses, antigament comunals. Els establiments emfitèutics eren la via d'accés a l'ús exclusiu de la terra, i el ban permetia excloure l'altre, a vegades, d'uns drets i usos que podien tenir els individus com a habitants d'una universitat. La defensa de la propietat individual no fou patrimoni exclusiu de cap sector social ni econòmic; es tracta d'un fenomen polièdric i d'una enorme complexitat de fidelitats i interessos.

La primera part de l'estudi mostra un estat de la qüestió incloent notes sobre la legislació per a la cosa de finques. La segona part correspon a un comentari de les fonts per a l'estudi dels tancaments de terres al llarg del segle XIX. I, en la tercera, s'exposa un exemple, a través del cas de Cantallops, de conflictes de llarga durada que es podien generar a partir de l'emissió i publicació de bans.

Des de la mateixa època en què es promulguen bans en molts indrets de la nostra geografia, s'iniciaren processos judicials per part de les universitats i els després ajuntaments constitucionals per la recuperació d'uns usos comunals que s'havien mantingut des de temps immemorials i que, en molts casos, apareixen documentats en privilegis atorgats pel senyor jurisdiccional. Alguns conflictes van tenir una continuïtat històrica fins al 1936 i 1939, gairebé fins als nostres dies. Alguns veïns de pobles i viles van continuar usant i practicant antics drets comunals. Moltes finques foren privatitzades en el segle XVIII dins d'una dinàmica i d'un moviment individualista dins les estructures jurídiques i socials d'antic règim.

Així doncs, aquest estudi presenta i reflecteix el conflicte que envaeix i divideix el camp català. Es transpuia un cert malestar que s'allunya molt de l'arcàdia feliç que certs moviments han intentat projectar des de finals de segle XIX i que han arribat fins a part del XX amb l'anomenat «pairalisme». Així doncs, ens proposem explicar alguns aspectes addicionals d'aquest moviment de gran abast que Montse Pellicer¹ ha anomenat revolució silenciosa i que continua i ocupa part de les preocupacions dels homes i dones del segle XIX. Enterrada l'organització jurídica i política d'antic règim, l'estat liberal va posar tota la legislació i maquinària a favor dels tancaments i va donar l'extremunció als usos comunals en pro dels interessos individuals.

La futura tesi mesurarà i contextualitzarà l'abast en la utilització del ban per part de les autoritats borbòniques d'antic règim a Catalunya en el primer terç de segle XIX. També tindrà en compte el paper legislador i polític de les institucions de l'estat liberal i els mecanismes engegats per fer respectar el dret de propietat. Les fonts permeten percebre el caràcter problemàtic, dialèctic i canviant de les relacions socials i les pràctiques de propietat, i fan més comprensible el procés de transformació de la societat catalana.

Una segona part entraria en l'estudi específic de cas. A priori, l'àrea geogràfica que estudiarem, comparativament, quedaria fixada en l'antic Penó o Vescomtat de Rocabertí, un territori al nord de la comarca de l'Alt Empordà que comprèn i integra els municipis actuals d'Agullana, La Jonquera i Cantallops, i que va tenir una certa entitat pròpia dins el comtat de Peralada. Els processos judicials duren varies generacions. Això produeix un desgast, conflictes i divisions profundes dins de les poblacions. L'últim episodi, en molts casos, el trobem durant la Guerra Civil, quan molts terrenys, antigament comunals, són comissats i col·lectivitzats pels comitès de milícies antifeixistes.

Nota

¹ PELLICER, Montserrat, *Els tancaments de terres a Catalunya. Font per a l'estudi d'una "revolució silenciosa" (1714-1783)*. Treball de recerca, Inèdit, Universitat de Girona, 2003.

Capital del Baix Ter, Torroella de Montgrí i el seu terme ofereixen una diversitat geogràfica on es contraposen mar i muntanya, territoris d'aiguamolls i de penya-segats. Segons Pierre Vilar, és el primer exemple dins la diversitat geogràfica del litoral català per a tot estudi històric i també aquest és el tret característic essencial del Montgrí, on es distingeixen entre les èpoques evolucions divergents i variables. Les seves masies fortificades que destaquen com a edificacions pioneres en la conquesta d'unes terres ens porten a considerar, en el moment de la seva aparició i consolidació durant els segles XV i XVI, les relacions entre els fets i les vicissituds històriques d'un lloc i les seves edificacions. A través del protagonisme donat a fonts generades per testimonis i habitants d'aquest territori, definit com la plana del Baix Ter, no només apareix la influència del paisatge sobre les masies, sinó que es vol determinar l'impacte dels masos fortificats sobre el seu entorn i vila. Aquest protagonisme pren forma en la juxtaposició de fonts –per altra, banda força diverses– conservades a l'arxiu municipal

de Torroella de Montgrí, fonts d'arxius de la corona d'Aragó i de Girona.

El treball de recerca recentment presentat, *Plana i litoral de Torroella de Montgrí: els seus masos i fortificacions (segles XV i XVI)*, s'endinsa en la plana de Torroella a partir del segle XV per explorar un territori fins llavors molt poc explotat i inhabitat. Al llarg del segle i resseguint els molins ja instal·lats, s'hi aniran establint els masos dels quals avui en perduren set de fortificats. Aquests són: la torre Ponsa i la torre Martina, la torre Bagura, el mas Real, la torre Quintana i la Quintaneta i la torre Ferrana, prop de l'estany de Bellcaire, que limitava la jurisdicció d'aquesta última amb la de Torroella. Així, de l'estudi de les dues primeres torres, apareix l'origen o els elements precursors de les següents. A través de l'estudi dels capbreus entre 1371 i 1546 –com també d'actes notariais del fons del patrimoni Carles conservats a l'arxiu Diocesà de Girona–, la recerca aporta una cronologia de l'establiment de les masies en unes terres repartides a la plana que esdevenen el

SOLÉ I VALLS, Laia

Plana i litoral del terme de Torroella de Montgrí: les seves diversitats geogràfiques, els seus masos i fortificacions (segle XV i XVI)

Treball de recerca de Màster II, Universitat de Perpinyà, 2009.

recerques

Torre Gran

El mas Ferran

Fotografies:
Laia Solé

centre de compra i venda de terres i d'edificacions. Entorn de les emblemàtiques capella dels Masos i torre Ponsa, en els primers turons del Montgrí, trobem un nucli d'habitat inicial que, per tal d'assolir l'asseccament de les terres dels aiguamolls, es va desplaçant fins a la plana on es consoliden les masies. De fet, des d'un punt de vista tipològic, la torre Ponsa, una torre dita habitable, ja tenia una torre parellera a la plana durant el segle XIV, la torre Martina. A través dels documents esmentats, no només s'estableixen els diversos tipus de constitucions de les masies –destaca la del mas Real pels seus onze pergamins inèdits–, sinó també les relacions que apareixen tant entre les pròpies famílies com també amb la seva vila, Torroella. Les torres que tenen com a funció primera la defensa dels habitants de les masies, a mesura que s'implanten –i molt ràpidament–, no només tendeixen a formar part de l'estructura arquitectònica del mas, sinó que passen a tenir un determinat protagonisme en els actes notariais i també actuen en el balanç de distribució per a les tasques de defensa en el si del Consell de la vila, del qual els seus propietaris formen part.

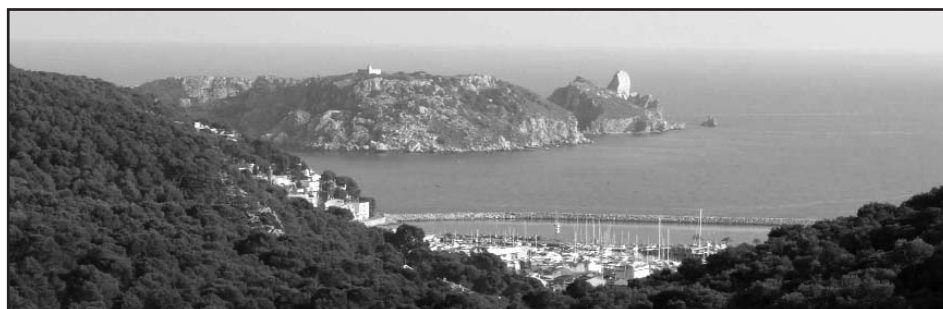
En un radi de dos quilòmetres davant de l'arxipèlag de les Medes, es concentren cinc de les masies fortificades esmentades. L'any 1557 s'ensorren les fortificacions militars de les illes Medes: la recerca demostra que les masies es van fortificar a partir d'aquest malaurat esdeveniment. El conjunt de les Medes no només és rellevant per a la defensa de la fortalesa de la vila de Roses, com subratlla la tesi de Damià Martínez l'any 2002, sinó que condiciona el conjunt de fortificacions de tot aquest sector del litoral. Un altre eix de la recerca segueix, també a través de diversos documents inèdits, els lligams que sorgeixen entre les masies fortificades pioneres d'aquestes terres i la defensa i fortificació del litoral en el terme de Torroella, que, al llarg de l'època moderna, no només és la principal preocupació de la

vila, sinó el tret característic de les fortificacions d'aquesta època: la fortificació i defensa dels ports i de les costes.

En aquest context, les masies fortificades de Torroella troben la seva raó de ser, responen a les preguntes de com, quan i per què van ser fortificades i apareixen no solament com una defensa complementària de la vila, sinó com un exemple de defensa de la costa, alternatiu, que resol les conjuntures i mancances de les fortificacions del litoral.

Paral·lelament a l'estudi dels masos de Torroella i de les seves fortificacions, la recerca també inclou l'estudi arquitectònic tant de les masies com de les seves torres i les defenses del litoral, a través de fitxes que constitueixen, conjuntament amb fotografies d'aquests edificis privats, un dossier annex. En aquest conjunt, s'analitza el tipus de construcció de les torres, els materials emprats, les tècniques de construcció, el preu dels materials, l'organització de les obres, els pagaments, les durades de construcció, l'organització de la defensa en el si de la torre, les procedències dels materials, entre d'altres aspectes. Aquest conjunt és en part tractat en el text i permet contemplar l'organització i teixit de les fortificacions del sistema defensiu del litoral, així com l'organització de defensa dels masos, però també deixa entreveure part de les remodelacions arquitectòniques de les masies entre els segles XV i XVI.

El tema i les fonts de recerca han estat prou rics com per poder avançar que aquest treball és una part prèvia d'una futura tesi. Pel que fa al terme de Torroella de Montgrí, pot ampliar-se a través de l'estudi de les seves masies durant els segles XVII i XVIII, com també amb l'estudi de les fortificacions de les illes Medes fins a les guerres napoleòniques.

Les illes Medes
des de la torre Ponsa

La introducció de l'ordinador personal i d'internet ha modificat profundament, des de fa una trentena d'anys, les formes de fer recerca tant des d'un punt de vista quantitatiu com qualitatiu. La recerca històrica, a l'igual que la resta de sectors de la ciència, s'ha beneficiat d'instruments i tècniques que han reduït el temps i, paral·lelament, han ampliat el "perímetre" de la investigació dels fenòmens dels quals s'ocupa.²

Un instrument molt potent incorporat recentment també a l'àmbit històric és precisament el que anomenem GIS (Geographic Information System). El GIS és un conjunt d'aplicacions nascudes entorn a la meitat dels anys seixanta del nou-cents. Inicialment desenvolupat en l'àmbit de la recerca —a Canadà—, de la defensa i de la indústria petrolífera —als Estats Units—, en els decennis posteriors va trobar aplicació en diversos sectors civils i de l'administració pública.³ Quan parlem de GIS, en realitat, estem al·ludint a un sistema integrat per diversos components. A més del programari, els elements que formen aquest sistema són: el component hardware, l'humà, el metodològic i el de les dades geogràfiques.⁴

L'elaboració computeritzada de fonts històricoarxivístiques (mapes, fotografies i dades) amb la metodologia dels GIS és particularment apropiada per reconstruir topogràficament les formes —no només paisatgístiques— descrites en les fonts i crear així mapes temàtics útils per a la comparació tant dels caràcters morfològics com dels caràcters administratius o socials corresponents a períodes anteriors o posteriors al document.⁵ El valor afegit que deriva de l'ús d'aquestes eines consisteix en el fet que als elements gràfics s'hi pot afegir una sèrie infinita d'elements alfanumèrics. La fusió d'**atributs geogràfics**, espacialment referenciats segons un sistema de coordenades, amb **atributs descriptius alfanumèrics** és el que proporciona interactivitat als mapes, i els converteix, de fet, en elements dinàmics que es modifiquen simplement gràcies a peticions (*query*).

Amb el GIS, els mapes adquireixen "flexibilitat" i la cartografia deixa de ser simple disseny topogràfic. En el cas de bases de dades geogràfiques que s'apli-

quen a l'estudi de la història, s'hi pot seguir, com veurem en breu, l'evolució dels fenòmens en el temps, de manera diacrònica.

Obviament els programes GIS —cal subratllar-ho— no són res més que un instrument i, com a tal, si l'usuari no els dota de contingut, no produeixen resultats de forma autònoma o mecanitzada. Aquests programes informàtics han de ser considerats una mica com a simples "caixes buides" que, en el nostre cas, els historiadors han d'omplir de temes i d'idees per obtenir resultats d'interès.

Nous modes i tècniques d'estudi, però també de divulgació científica dels resultats produïts per la recerca: En els últims anys, de fet, han aparegut tota una sèrie de programes —en gran part *open source*— gràcies als quals s'han pogut transferir les bases de dades geogràfiques des d'un àmbit local a internet. Aquestes aplicacions, que prenen el nom de WebGIS, de fet, han aportat tres grans avantatges: el fet que el públic al qual se li ofereixen els resultats de la recerca sigui potencialment d'un miler de milions de persones —el nombre d'usuaris d'Internet—; la "demolició" d'allò que són els costos actuals de difusió dels resultats de recerca a través de publicacions impreses; i, finalment, l'ús de dades en format digital (cartografia numèrica), que permet el manteniment de la dinamicitat de la dada respecte a la cartografia utilitzada.⁶

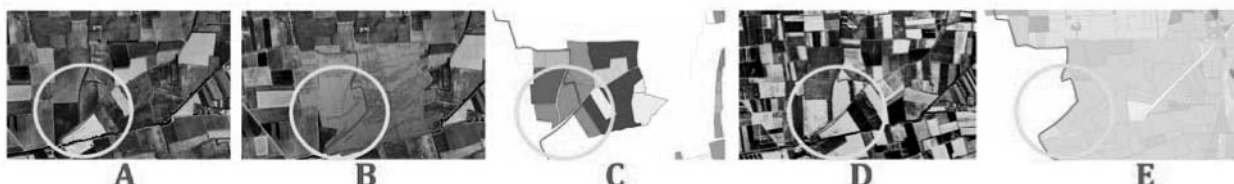
1. El cas d'estudi que proposem aquí ja ha estat il·lustrat en un article aparegut fa alguns mesos en el butlletí de l'Arxiu Històric de Girona.

Comencem amb la descripció de les fonts d'arxiu utilitzades. La font indubtablement més important entre les considerades consisteix en una sèrie de mapes inclosos a l'interior d'un llibre del fons notarial de l'Arxiu Històric de Girona: "Mapas de casas y terras de Bellcaire per justificar diferentes Señorias directas feta en 1741".⁷ Aquest mapa, trobat per la professora Congost, va ser realitzat entorn el 1740 per iniciativa del "Señor Pere de Marimon Batlle de la Ballia Real de Verges y demas interesados terratinientes", que varen encarregar al geòmetra Ramon Roig que elaborés aquest document "en

**GRAVA,
Massimiliano**

L'ús dels sistemes d'informació geogràfica en la cartografia històrica de Bellcaire d'Empordà¹

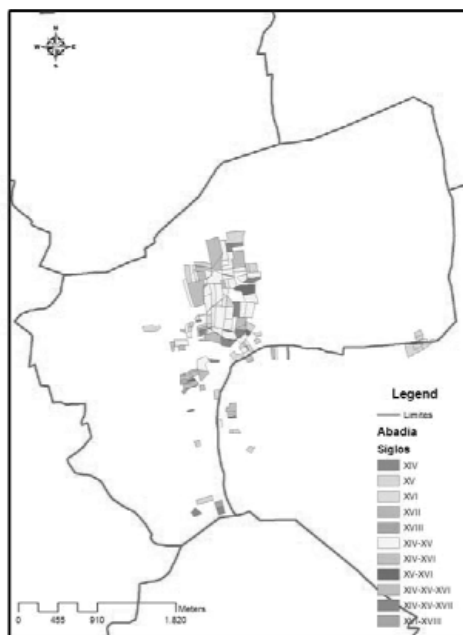
En aquest exemple es mostra com a partir de la situació actual, figura A, s'han pogut georeferenciar un dels mapes de Roig, figura B, i la foto del Cadastre de finques rústiques, figura D. Les imatges C i E són el resultat de la vectorialització de les dades contingudes en els raster B i D.
[A+B=C] e [A+D=E]

virtud de carta ordre del molt Ill.sre Señor Intendent General".⁸

En les notes inicials, Roig explica que els mapes varen ser fets "per ser las capbreuacion en particular la de la Camararia del Monastir de St. Miquel Fulvia unita ab la Abadia del Monastir de St. Pere de Galligans de Gerona". El perit assenyalava a continuació totes les parcel·les, tot procurant distingir les "pesas anticas" de les que posteriorment es

Exemple del nivell denominat Propietat de l'Abadia de Fluvià, en què la llegenda ha estat personalitzada per visualitzar, mitjançant un gradient de colors, la propietat d'aquesta entitat religiosa en els diversos segles.

varen fusionar entre si recorrent a línies puntejades, en el primer cas, i contínues, en el segon. Roig recorda, en la seva premissa inicial, que a l'interior de cada parcel·la "està signat lo Sr. Directo, qui la cabrerà; la quantitat tenia, lo dia de la caprevació (ob la que si posaren); lo folio del llibre". Els documents que el perit utilitza per realitzar aquest mapa són els mateixos que els senyors li proporcionen; en el cas de l'Abadia de Sant Miquel de Fluvià diu que consisteixen en "tres rulls de pergamini deli any, 1334, 1426, 1570", mentre que en el cas d'altres propietaris laics i eclesiàstics utilitza els registres.

La riquesa de la informació continguda en aquests mapes fa que siguin una font valuosa i important, que cobreix gairebé tot el territori del municipi.⁹ Es queden fora del mapa l'Estany, el dessecament del qual s'havia iniciat en els anys 20 del segle XVIII, i la zona situada al nord-oest del castell. Donada la rellevància d'aquesta font i pensant en la possibilitat que existissin documents anàlegs per altres zones de Catalunya, es va consultar el

fons de la Corona d'Aragó per tractar de localitzar altres mapes d'aquest tipus. Però la reduïda disponibilitat de temps i la considerable dimensió d'un fons, el de l'ACA, encara no ben investigat, varen induir a posposar la recerca d'aquestes fonts en benefici d'una sèrie de documents cartogràfics, sempre de Belcaire d'Empordà, relatius al dessecament i el successiu "repartiment" de l'Estany entre dos senyors, el marquès de Sentmenat i Don Felipe de Miquel. De manera particular, gràcies al GIS, s'ha reconstruït la profunditat de la llacuna abans del drenatge i repartiment de l'aiguamoll vuitcentista en parcel·les "closas".

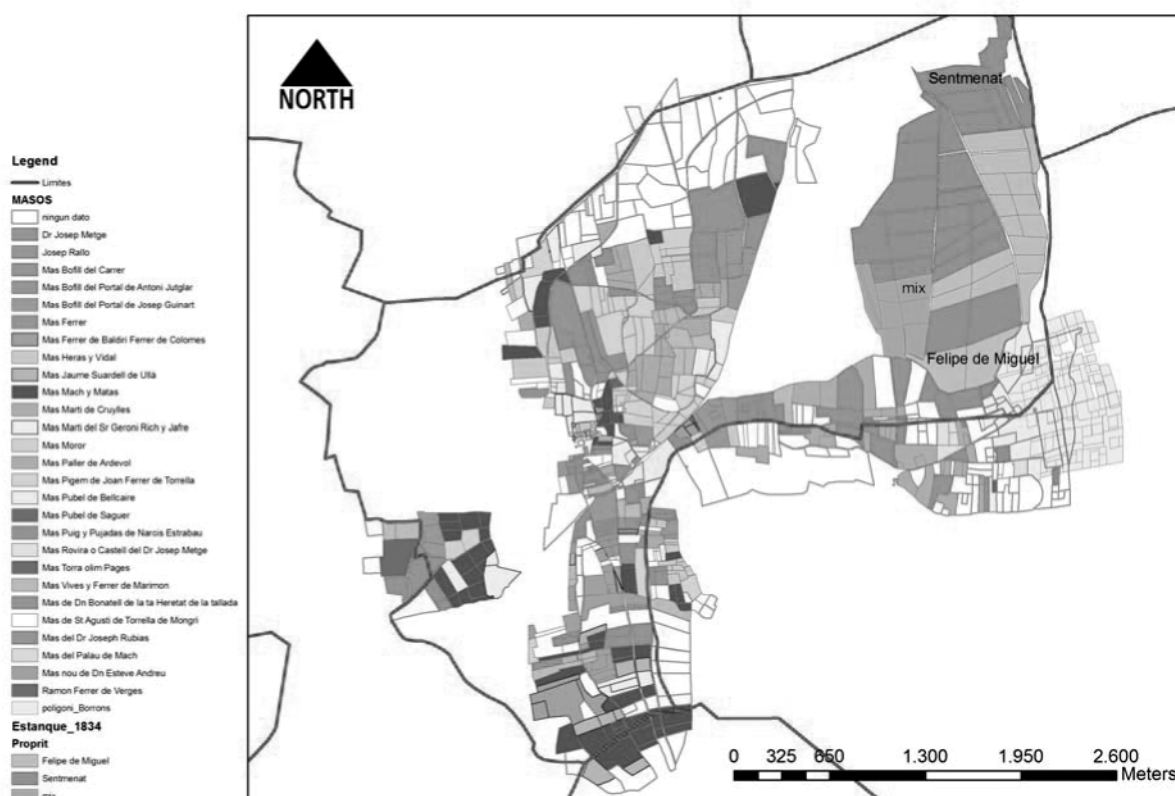
Una darrera font molt important que hem digitalitzat, en aquest cas fotogràfica, ha estat el Cadastre de rústica del segle XX. Primerament, hem referenciat l'ampliació de la foto aèria del 1957, de la qual els mateixos tècnics implicats en la verificació sobre el terreny havien extret les ampliacions, i s'han vectoritzat les dades recollides per aquests mateixos tècnics a partir de les fitxes que varen compilar.

2. Naturalment, a fi de donar referències espacials a la cartografia històrica, ha calgut assignar a aquest mapa les coordenades geogràfiques.¹⁰ Aquest és un procediment d'adquisició indirecta, de georeferenciació en GIS de la imatge raster.¹¹ La base cartogràfica contemporània de suport sobre la qual hem referenciat el nostre mapa antic ha estat la produïda per l'Institut Cartogràfic de Catalunya.¹² Donat que treballaven amb una porció de territori de dimensió bastant continguda, hem utilitzat mapes de detall d'escala reduïda (1:5000), on ha estat possible identificar sense massa dificultat tota una sèrie de punts d'ancoratge –punts invariants en el temps, siguin de caràcter antròpic o natural, presents tant en la cartografia actual com en la històrica–. La següent fase tècnica ha consistit en l'adquisició en format vectorial de tota la informació present en els mapes a través de la digitalització dels elements gràfics dissenyats per Roig. A propòsit d'això, cal remarcar que el mapa va ser realitzat per aquest perit sense l'auxili de principis de geodèsia i, per tant, molts detalls com les corbes dels rius o els revolts d'alguns camins ha calgut sotmetre'ls a importants deformacions –procediment vàlid per àrees reduïdes– per adaptar-los a la cartografia actual.

Un mètode anàleg s'ha utilitzat per la cartografia referida a l'Estany. En aquest cas, els mapes considerats han estat dos. El primer, de 1722, en el qual es mesura la profunditat de la llacuna que havia de ser bonificada en els anys posteriors; el

segon, del 1834, va ser realitzat en el marc d'un plet entre els dos senyors abans esmentats per la subdivisió de l'aiguamoll ja dessecat.¹³ La font arxivística més recent que s'ha digitalitzat és, en canvi, el Cadastre de rústica. En aquest cas, la cartografia del municipi de Belcaire no va ser alçada per un perit; la base sobre la qual els tècnics varen identificar els cultius i els usos del sòl va ser la fotografia aèria: el "Vol americà". A partir d'una imatge fotogràfica, els tècnics varen

de vectors temàtics.¹⁵ Aquesta sèrie de nivells ha ofert la possibilitat de sobreposar la informació de forma estratigràfica i efectuar així anàlisis diacròniques. Òbviament, el nivell del detall és diferent segons les fonts. Així, en el cas dels mapes del segle XVIII de Roig, les informacions que aquest geòmetra insereix en el document són molt diferents entre elles a causa de la diversa procedència dels documents utilitzats en el moment de la realització del mapa.

Mapa dissenyat per Roig el 1740, on hi ha representades les parcel·les del territori de Belcaire i, també, les parcel·les dibuixades pel mateix perit per als territoris limítrofs (assenyalades en el document Borrans) i, també, la subdivisió de les "closes" que va seguir el procés de dessecament de l'Estant.

utilitzar ampliacions sobre les quals marcaven una numeració progressiva. Aquesta mateixa numeració era utilitzada en un segon moment per omplir les fitxes on indicaven el nom i cognom del propietari, l'ús del sòl, l'extensió i una valoració del bé.

El software GIS utilitzat per efectuar aquestes operacions de digitalització és ArcView GIS de la Esri. Aquest programa, propietari, és sense dubte l'aplicatiu GIS més important en el mercat, que té moltíssimes aplicacions, i és un instrument més que suficient per als nostres objectius.¹⁴ A Arc View s'han importat i georeferenciat els arxius *raster*, i s'hi han creat una sèrie

Part dels resultats d'aquesta recerca ha estat publicada sobre un WebGIS instal·lat sobre el servidor de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona (<http://k.udg.edu/cartografia/pmapper-4.0.beta2/map.phtml>). La sèrie de dades vectorials publicades es refereix només a dos estrats informatius: la propietat de l'Abadia de Sant Miquel de Fluvià i el Cadastre de finques rústiques de Belcaire. La decisió de penjar en web aquests dos nivells es deu a la voluntat de posar en evidència la versatilitat de l'ús del GIS en documents històrics/arxivístics de tipologia i èpoques diferents; per aquest motiu, a més dels arxius vectorials, hem cregut oportú carregar-hi també la

part de les imatges *raster* georeferenciades amb ArcView de les quals s'havien extret prèviament, en entorn GIS, els dos citats temes vectorials. En el primer cas, el de l'Abadia, les dades visualitzades es refereixen als segles en què l'entitat eclesiàstica posseeix parcel·les en el municipi de Bellcaire, mentre en el cas del cadastre rústic ha estat possible la visualització, interrogació i descàrrega de les taules dels atributs de les parcel·les cadastrals.

El WebGIS utilitzat, p.mapper, és un *utility friends* del MapServer particularment versàtil i fàcil d'utilitzar, que estem traduint al català.¹⁶

3. Presentació breu dels nivells vector i raster publicats en el web.¹⁷

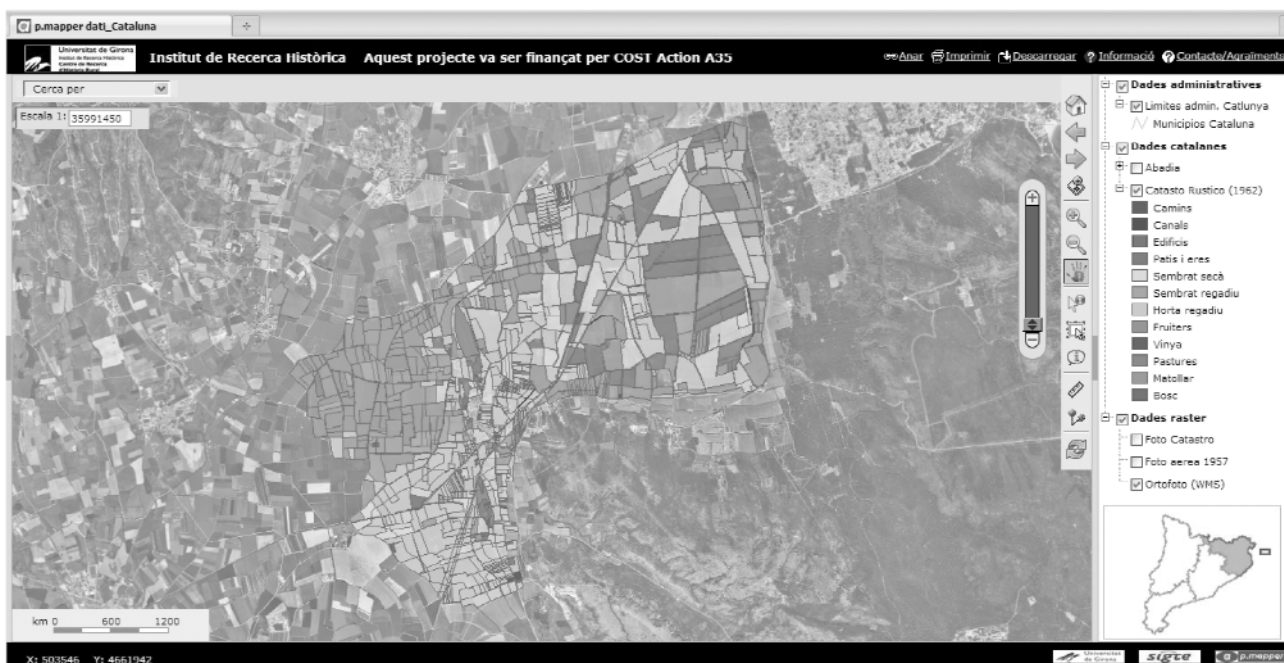
La primera consideració important serà sobre el mèrit de l'autor del document de l'època moderna. En la realització dels mapes de Bellcaire hi van intervenir dues parts: qui dibuixa el mapa compleix l'encàrrec d'algú que forneix els documents i paga les despeses. No intervenen aquí terceres persones amb interessos personals, com passa per exemple en ocasió de la realització del Cadastre del segle XX realitzat des de l'administració central per a tot el territori espanyol; podríem dir que en el nostre cas allò que realment "garanteix" la correcta redacció dels mapes és el fet que els interessos en joc fossin molts; i que el geòmetra, si efectuava una aproximació no correcta del valor o de l'extensió d'una parcel·la, entrava en litigi amb els propietaris de les parcel·les veïnes. Una espècie d'equilibri làbil motivat per la presència d'interessos veïnals.

Els senyors directes dels béns senyalats per Roig en els mapes de Bellcaire són nou. A més d'aquests, que són els que havien encarregat al geòmetra la realització dels mapes, hi havia una sèrie de propietaris dels quals el perit no coneixia el nom i per als quals el geòmetra indicà: "F" fou de fulano i "T" tenet fulano. Els mapes que recullen la informació són dotze, per a un total de 521 parcel·les. La major part del territori del municipi ha estat cartografiat, exceptuant l'Estany, que durant aquest període encara no ha estat dessecat, i la zona nord-oest del castell, àrea que, com indiquen les fonts cadastrals dels anys seixanta del segle XX, forma una àrea compacta i homogènia, pel que fa als conreus.

Els atributs alfanumèrics inserits en la taula relativa a les parcel·les contenen tota la informació aportada pel perit: inicial del nom del Senyor directe, propietari útil, extensió —expressada en vessanes i en octaus de vessana—, llibre, full o pergamí dels quals procedeixen les dades.

Després d'haver extret una *query* del conjunt de les parcel·les digitalitzades amb només les dades de propietat de l'entitat eclesiàstica, s'ha creat un nou nivell que hem assenyalat amb el nom de Propietat de l'Abadia de Fluvià. La llegenda d'aquest nou estrat informatiu ha estat personalitzada per tal de visualitzar, gràcies a un gradient colorimètric, els segles en què el monestir era titular de les parcel·les. A aquesta primera informació, s'hi ha després ajuntat una etiqueta, visible només amb un zoom reduït, amb els noms dels masos indicats.

Vista del layer del Cadastre de finques rústiques publicat en el servidor de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona.

El segon *layers* vectorial que ha estat publicat amb p.mapper és el cadastre. En aquest cas totes les dades digitalitzades amb ArcView, exceptuant aquelles que es refereixen als noms i cognoms dels propietaris, han estat carregades en el web. Per aquest nivell s'ha volgut remarcar, amb una escala de colors, la dada relativa a l'ús del sòl, i s'ha deixat als usuaris la possibilitat de poder plantejar directament sobre la pàgina del WebGIS les preguntes sobre els conreus. Una vegada individualitzats els elements de recerca de l'usuari, el programa aplica un zoom sobre els polígons individualitzats amb la *query* tot mostrant, en una segona finestra, el nombre de parcel·les i l'ús relatiu, conegut, que pot ésser descarregat en diversos formats alfanumèrics (shp, pdf, xls o csv) o dibuixat com a arxiu d'imatge en altres formats (pdf, tiff o jpg). La llegenda d'aquest segon nivell ha estat abreujada. Com que hi havia moltes tipologies d'ús, s'ha cregut oportú establir 12 categories macro en les quals conflueixen tipologies anàlogues.

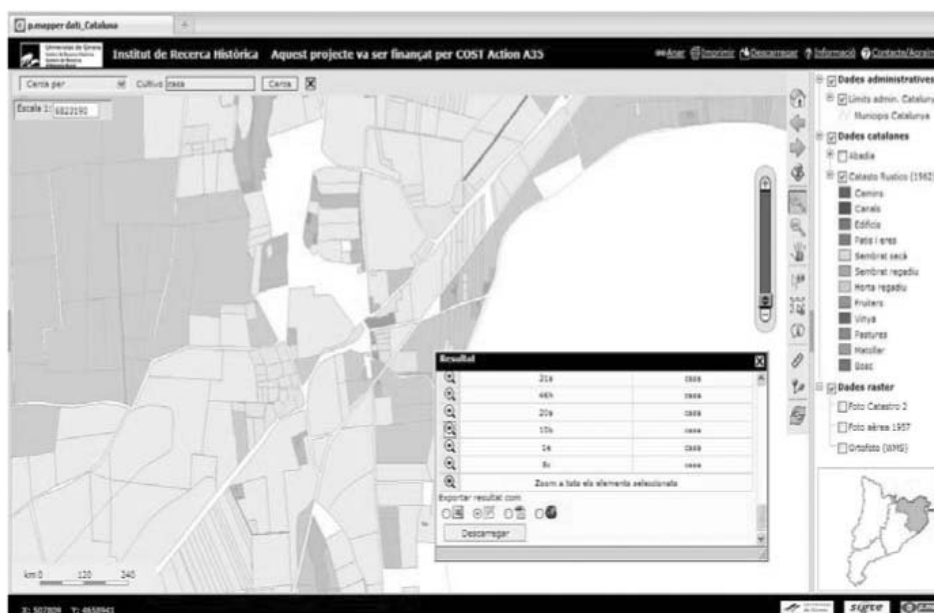
Els últims tres *layers* presents sobre el WebGIS són tots *file raster*: la foto aèria del 1957 (vol americà), un engrandiment d'aquesta mateixa foto sobre la qual els funcionaris del cadastre havien ressenyat els números de les parcel·les; finalment, una ortofoto carregada en WMS del servidor de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.¹⁸

4. En aquest article s'ha volgut simplement il·lustrar algunes possibilitats tècniques de recerca introduïdes amb l'arribada dels bancs de dades geogràfiques.

Mentre que amb la cartografia tradicional existeixen límits físics representats pel fet que el suport cartogràfic no pot contenir més d'un cert nombre d'informacions, amb la cartografia numèrica aquests límits de capacitat de dades ja no existeixen més.¹⁹ La força d'aquests instruments és conseqüència de l'actitud dels GIS de "banalitzar" l'elaboració dels grans fluxos d'informació i de poder establir relacions entre diverses tipologies de dades.²⁰ Aquest factor, sumat a la possibilitat de col·locar espacialment els objectes en un determinat sistema de referència, permet de parlar dels GIS com una de les més importants "revolucions" introduïdes per la informàtica en els darrers anys.²¹

La digitalització de les dades cartogràfiques de Belcaire mostra clarament les possibilitats instrumentals proporcionades pel GIS de copsar fenòmens lligats a l'ampliació o fragmentació dels masos, caràcter dispers o compacte de les explotacions, però també evolució del paisatge –pensem per exemple en la dessecació de l'Estany–, o el retrobament en un altre document –els Borrons– realitzat pel mateix Roig del veïnat d'Aragall.

L'anàlisi dels resultats de la digitalització de totes les fonts, argument que aquí no s'ha abordat, constitueix l'objecte d'estudi d'una tesi de doctorat de recerca en cotutela de la Universitat de Girona i Bolonya, on tots aquests temes, així com els resultats de la recerca, seran tractats de manera més exhaustiva.

En aquest exemple, es veu com mitjançant una query sobre el WebGIS s'obre automàticament una segona finestra amb indicacions sobre el número i l'ús de la parcel·la seleccionada.

Notes

¹ Aprofito l'ocasió per agrair als professors Rosa Congost i Enric Sagner del CRHR el seu suport durant la realització d'aquest treball, la traducció d'aquestes pàgines i el fet d'haver posat a la meua disposició els mitjans i recursos del Centre necessaris per dur-lo a terme.

² Només cal pensar en els beneficis derivats de la utilització de bases de dades per fer càlculs sobre enormes conjunts de dades.

³ G. Graci, P. Pilieri, M. Sedazzari, *GIS e Ambiente. Guida all'uso di ArcGIS per l'analisi del territorio e la valutazione ambientale*, Palerm, 2008.

⁴ P. Mogorovich, P. Mussio, *Automazione del Sistema Informativo territoriale. Elaborazione Automatica dei Dati Geografici*, Masson, 1988, p. 503-8, vol.2. P. Mogorovich, "La provocazione dei Sistemi Informativi Territoriali, in Tra il Dire e il Fare", *Notiziario dell'Archivio O. Piacentini*, n. 11/12 any 10, Reggio Emilia, 2008.

⁵ K. Lelo, "Storia urbana e sistemi informativi geografici",— dins R. Morelli, E. Sonnino, C. M. Travaglini (a cura de), *I territori di Roma. Storie, popolazioni, geografie*, Roma, 2002. A. Prizzi, *La storia nella rappresentazione e nella pianificazione del paesaggio siciliano*, dins *Sistemi Informativi Geografici e Beni Culturali*, Torí, 2000, pp.85-88.

⁶ De forma molt sintètica, un software WebGIS és un programa que permet transferir dades elaborades amb aplicacions GIS, vectorial i *raster*, des d'un àmbit local a la xarxa d'Internet.

⁷ AHG, Notaria de Verges, protocol 269.

⁸ Sobre la qüestió del domini directe/domini útil, vegeu R. Congost Colomer, "Ignorància o mala fe? El problema de les signatures dels senyors directes catalans (sigles XVIII-XIX)", dins *Dels capbreus al registre de la propietat. Drets, Títols i usos socials de la informació a Catalunya (segles XIV-XX)*, Girona, 2008, pp. 275 i ss.

⁹ Per descomptat, quanta més informació contingui el document, més grans seran les possibilitats de crear capes d'informació i sèries de dades digitals.

¹⁰ D. Rumsey, M. Williams, *Historical Maps in Gis., Past Time, Past Place: GIS for History*, Esri Press, pp.1-18.

¹¹ L'adquisició de forma indirecta consisteix en la digitalització de mapes tradicionals realitzats sobre suport paper mitjançant escàner o fotografia.

¹² El principal sistema de coordenades usat a Catalunya és el següent: ED50 / UTM zona 31N.

¹³ ACA, DIVERSOS, Mapas y Planos, 310.

¹⁴ Un aplicatiu *open source* és un software els codis resultants del qual són lliures d'ésser copiats i modificats per voluntat dels mateixos autors; aquesta tipologia de programa es contraposa a la del software propietari, els codis del qual, protegits pels drets d'autor, no poden ésser modificats.

¹⁵ M. Migani, G. Salerno, *Manuale ArcGIS.*, Palermo, 2008, p. 67 ss. M. Panzeri, G. Gastaldo, *Sistemi informativi geografici e beni culturali*, CELID, 2000. N. Dainelli, F. Bonechi, M. Spagnolo, A. Canessa, *Cartografia Numerica. Manuale pratico per l'utilizzo dei GIS. Esercizi con Arcview e principali software dedicati*, Palermo, 2008, pp. 167-179.

¹⁶ Aquest programa és un aplicatiu *OpenSource* desenvolupat en PHP que s'utilitza amb un motor MapServer i que utilitza com a servidor http Apache. P.mapper és un programa de codi obert en el qual l'usuari pot modificar el codi del programa, amb prèvia acceptació dels terminis de llicència GNU *General Public License*, segons les necessitats pròpies.

¹⁷ Sobre les definicions dels arxius *raster/vector* vegeu:

(http://webhelp.esri.com/arcgisdesktop/9.2/index.cfm?TopicName=What_is_raster_data%3F)

¹⁸ El WMS (Web Map Service) és un OGC (Open Geospatial Consortium) estàndard que permet reproduir mapes de manera dinàmica referits espacialment.

¹⁹ Roig, per poder inserir sobre els mapes el número volgut d'informacions i mantenir la llegibilitat dels mapes, va haver de recórrer a tota una sèrie d'abreviacions, especificades en les notes introductòries del registre.

²⁰ P. Mogorovich, "Sistemi Informativi Territoriali e Tecnologia GIS", *Locus*, 14 CNR, 2010, pp.9-13.

²¹ Segons una recerca difosa per la ComScore Metrix World a començaments del 2009, el nombre d'usuaris d'internet en el món va superar el bilió. El 77% d'aquests usuaris utilitza habitualment Google o altres aplicacions que en molts casos operen sobre la base del sistema GIS carregats d'informacions (comunicacions, fotografies aèries, punts d'interessos, etc.), que actuen sobre un sistema de coordenades geogràfiques.

(http://www.comscore.com/Press_Events/Press_releases/2009/1/Global_Internet_Audience_1_Billion).

El valor de publicar a la Biblioteca d'Història Rural

La Comisión Nacional de Evaluación de la Actividad Investigadora ha publicat una resolució en el BOE de l'1 de desembre de 2009 on revisa els criteris d'avaluació de la recerca del professorat universitari. Una de les principals novetats és la desaparició del requisit segons el qual només es consideraven rellevants les obres que no estaven publicades per la mateixa institució en la qual treballava el sol·licitant. Això portava a la kafkiana situació que un llibre publicat, per exemple, a la Biblioteca d'Història Rural no tenia cap reconeixement acadèmic si l'autor era professor de la Universitat de Girona, mentre que podia ser considerat avaluable si l'autor treballava en una altra universitat. Les repercussions que aquesta política podia tenir, a mig termini, sobre el

capital científic que suposen les publicacions universitàries eren enormes i, sortosament, ha estat revisada.

La valoració d'un llibre, a partir d'ara, ja només dependrà d'altres indicis de qualitat (alguns encara discutibles, per exemple l'inavaluable "prestigi de l'editorial"), com el nombre de cites rebudes o les ressenyes en revistes científiques especialitzades. Val a dir que, aquest darrer aspecte, ja fa anys que intentem cuidar-lo molt, seleccionant acuradament les revistes on enviem llibres i intentant aconseguir alguna –tot i els problemes de llengua– ressenya en revistes estrangeres.

Enric Saguer ■

Els títols de la Biblioteca d'Història Rural

Col·lecció Estudis

Rosa CONGOST COLOMER, Els darrers senyors de Cervià de Ter. Investigacions sobre el caràcter mutant de la propietat.

Elvis MALLORQUÍ GARCIA, Les Gavarres a l'edat mitjana. Poblament i societat d'un massís del Nord-Est català.

Ramon BUXÓ CAPDEVILA, L'origen i l'expansió de l'agricultura a l'Empordà. Del Neolític a la romanització.

Marciano CÁRDABA CARRASCAL, Col·lectivitats agràries a les comarques de Girona, 1936-1939. Pagesos i revolució a Catalunya.

R. CONGOST, G. JOVER i G. BIAGIOLI (eds.), L'organització de l'espai rural a l'Europa Mediterrània. Masos, possessions, poder.

Sindicalisme i món rural a Catalunya, 1900-1975. Actes de la Jornada celebrada al Museu Etnològic del Montseny, el 20 d'abril de 2001.

Enric SAGUER HOM, Treball agrari i reproducció econòmica. El Baix Empordà a mitjan segle XIX.

Rosa LLUCH, Els remences. La senyoria de l'Almoina de Girona als segles XIV i XV.

Jordi PLANAS MARESMÀ, Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936).

Víctor FARÍAS, Ramon MARTÍ, Aymat CATAFAU, Les sagreres a la Catalunya medieval.

Pasqual BERNAT, Ciència, tècnica i agricultura a la Catalunya de la Il·lustració (1766-1821).

Xavier SOLÀ COLOMER, La reforma catòlica a la muntanya catalana. Els bisbats de Girona i Vic (1587-1800).

Josep GORDI, L'evolució del paisatge forestal a les comarques gironines a la segona meitat del segle XX.

Col·lecció Documents

Miquel HERAS de PUIG, Biografia ó explicació del arbre genealògic de la descendència de casa Heras de Adri (1350-1850). Reedició facsímil

mil del llibre publicat a Girona el 1857. Estudi introductori de Mònica Bosch i Llorenç Ferrer.

Fèlix DOMÈNECH, Treballs y desdixas que an succeït en lo present principat de Chatalunya y en particular a nostre bisbat de Gerona, 1674-1700. Reedició facsímil del llibre publicat a Girona el 1857. Edició crítica i estudi introductori de Pere Gifre i Xavier Torres.

Tomàs MIERES, Costums de Girona. Edició crítica i traducció a càrrec d'Antoni Cobos Fajardo.

HERAS DE PUIG, FÉNECH, RECLUS i JUSTO, Excursions abans de l'excursionisme. Quatre recorreguts per terres gironines a mitjan segle XIX. Edició crítica i estudi introductori de Josep Clara.

Jordi CURBET HEREU (edició i estudi introductori), Les llibretes de memòries de Joan Serinyana (1818-1903), vinyater llançanenc.

Jaume TOS i URGELLÉS, Tratado de la cabrevación, Edició i estudi introductori a càrrec de Rosa Congost.

Col·lecció Fonts

Xavier TORRES, Els llibres de família de pagès. Memòries de pagès, memòries de mas (segles XVI-XVIII).

Pere GIFRE, Josep MATAS, Santi SOLER, Els arxius patrimonials.

Joaquim M. PUIGVERT (ed.), Lluís MONJAS, Xavier SOLÀ i Eugeni PEREA, Les visites pastorals. Dels orígens medievals a l'època contemporània.

Elvis MALLORQUÍ (coord.), Ramon AMIGÓ, Joan Anton RABELLA, Joan TORT i Francesc ROMA, Toponímia, paisatge i cultura. Els noms de lloc des de la lingüística, la geografia i la història.

Rosa CONGOST (a cura de), Dels capbreus al Registre de la Propietat. Drets, títols i usos socials de la informació a Catalunya (segles XIV-XX)

notes de lectura

a l'entorn de la Biblioteca d'Història Rural

**BERNAT,
Pasqual**

***Ciència, tècnica
i agricultura
a la Catalunya
de la Il·lustració
(1766-1821)***

Biblioteca d'Història Rural,
(Col·lecció Estudis, 11)

Girona, Associació d'Història
Rural de les Comarques
Gironines / Centre de
Recerca d'Història Rural
de la Universitat de Girona
(IRH-UdG) / Documenta
Universitaria, 2008, 294
pàgs.

El llibre de Pasqual Bernat que ara ressenyem és un estudi de la ciència agromònica a la Catalunya del segle XVIII (si bé també es plantegen els antecedents del segle XVII) i inicis del segle XIX amb constants i reiterades comparances amb d'altres territoris de la monarquia hispànica i d'Europa.

El treball està realitzat des de la perspectiva de la història de la ciència i de la tècnica, en coherència amb el perfil del seu autor, vinculat al Centre d'Estudis d'Història de la Ciència de la Universitat Autònoma de Barcelona. Tal com diu Agustí Nieto en el pròleg, l'actual panorama de les disciplines científiques dificulta la comprensió de l'agronomia de les darreries de l'Antic Règim: una ciència i tècnica practicades aleshores per metges, apotecaris, hisendats, naturalistes, pagesos, clergues, acadèmics, professors de química, física i matemàtiques, entre molts d'altres, que l'autor presenta com els "apòstols de la renovació agrícola". En efecte, al llarg del llibre l'autor va desgranant el perfil heterogeni (com el dels seus homòlegs europeus) dels qui s'interessaven per millorar els rendiments de l'agricultura, la majoria dels quals eren propietaris moguts per l'interès utilitari d'augmentar els rendiments de les seves heretats. L'autor constata que, si bé el perfil dels agraristes és majoritàriament "diletant", en algun cas s'albira un perfil més professional, com seria el de Joan Francesc Bahí, metge i botànic que esdevingué professor de l'Escola d'Agricultura.

L'acció dels agraristes és tothora contextualitzada en els marcs institucionals en què es produeix, ja sigui l'Acadèmia de

Ciències o l'Escola d'Agricultura de la Junta de Comerç. S'analitzen en el llibre, així mateix, els debats tèorics i els discursos dels acadèmics agrònoms, que denoten un especial interès per la vinya, els adobs, el regadiu, les plantes industrials i els prats artificials. Resulten de gran interès, així mateix, els lligams que s'expliciten de la botànica amb l'agronomia, a part de la medicina, que evidencien en bona part el caràcter utilitari i "aplicat" de la ciència de la Il·lustració. En aquest sentit, són de gran rellevància les apreciacions que es fan sobre el Jardí Botànic de Barcelona; un jardí que, a finals del segle XVIII, estava sota la tutela del Reial Col·legi de Cirurgia i va experimentar una gran decadència durant els anys de la Guerra del Francès. Seria l'any 1814 quan, sota la direcció de Joan Francesc Bahí i els auspicis de la Junta de Comerç, el Jardí Botànic començaria una nova etapa en la qual, a part de tenir una secció dedicada a la història natural i a la botànica medicinal, en tindria una altra dedicada a l'agricultura on s'hi trobaven totes les plantes que fossin susceptibles de ser conreades. Els jardins botànics de Montpeller i de Madrid, constata l'autor, varen col·laborar en l'empresa enviant tota mena de llavors. Tot un exemple de les connexions científiques i intel·lectuals existents des de Catalunya amb França i la capital de la monarquia hispànica. L'autor defensa, amb tot, que a la Catalunya del segle XVIII l'atmosfera propícia vers els temes agraris que existia no es va sotmetre del tot als designis d'una política agronòmica central, sinó que va mantenir una "estratègia pròpia" (pàg. 243).

Joaquim M. Puigvert i Solà ■

llibres

**DE ROBERTO,
Federico**

Los virreyes

Barcelona, El Acanilado,
2008 [1894], 725 pàgs.

Aquesta obra és una excel·lent representant de la "novel·la històrica" europea del vuit-cents, que no hem de confondre amb la "història novel·lada", tant de moda avui en dia! I, sobretot, per a aquells que hagin llegit el *Gatopardo*, de G. Tomasi de Lampedusa, aquesta novel·la representa el seu contrapunt. Federico de Roberto (1861-1927) també pertany a una nissaga noble, com G. Tomasi de Lampedusa. I la seva obra *Los Virreyes* (*l'Virre*) té el mateix centre temàtic: la decadència de l'aristocràcia siciliana, i més o menys comparteix el mateix espai, l'illa de Sicília; i el mateix temps: des del desembarcament de Garibaldi a Sicília i la caiguda de la monar-

quia borbònica, fins les primeres etapes de polítiques (*Risorgimento*) del nou regne unit d'Itàlia.

Segons els crítics, eren dues obres "molt diferents amb una trama similar" (Gilmour, pàg. 200). I el mateix Lampedusa deia que la diferència entre ambdues era que l'obra de De Roberto era "un retrato de la aristocràcia siciliana desde el punto de vista de la servidumbre" (Gilmour, pàg. 200).

G. Tomasi de Lampedusa narra, amb una certa melangia, la decadència d'aquelles nissagues de prínceps sicilians convul-

sionades per les onades revolucionàries i la unificació nacional. De Roberto exhibeix, en la meua opinió, un to molt més desenfadat, càustic i irònic. Cotxers, criades i criats, administradors, i altres membres de les classes subalternes, tenen veu en aquell procés de descomposició i canvi social. En aquest sentit, De Roberto obre una escletxa a aquestes veus a través dels comentaris i rumors que es multiplicaven a les quadres, cuines i clastres. No així en el Gatopardo: aquí és un monòleg social a través de la veu del príncep de Salina.

La novel·la arrenca amb una d'aquelles sòlides institucions del vell ordre, la transmissió hereditària del fideïcomís de la casa Francalanza. Aquest patrimoni tenia els seus orígens, segons la tradició de la geneològica familiar, en les cases de cavallers espanyols que lluitaren en la *reconquesta cristiana* dels segles XII i XIII. A principis del segle XIX, el patrimoni pertanyia al príncep Gonzalvo de Francalanza, casat molt encertadament amb Doña Teresa Uzeda, rica pubilla de la casa Lumera. Tanmateix, estava carregat de deutes, probablement deguts a la crisi de preus i rendes de començaments del segle XIX. Seria doña Teresa, posseïdora i administradora d'aquell patrimoni com hereva universal del seu marit, difunt prematurament, la qui redreçaria econòmicament el patrimoni dels Francalanza. Amb una injecció dels capitals provinents de la seva herència, i amb l'ajuda d'un fidel administrador, redimiren els deutes de la casa, sanejaren el patrimoni agrari i l'ampliaren amb noves adquisicions de terres i altres béns immobles. Potser de la mateixa forma com ho feren Luigi Barraco (1788-1849) i Chiara Lucifero (†1873), fundadors de la casa Barraco, sobre els quals Marta Petrusiewicz (1989) bastí el seu extraordinari *Latifondo. Economia morale e vita materiale in una periferia dell'Ottocento* (pàgs. 33-42).

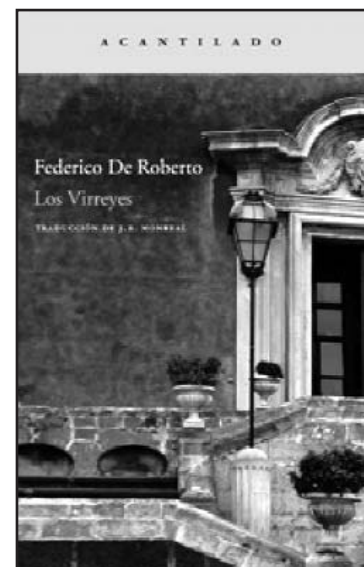
Tanmateix, els canvis introduïts en la legislació napolitana sobre el "*maggiorascato*" de 1806, tot i que permetien la primogenitura en la successió al títol de la casa, es decantaven per la distribució igualitària en la distribució econòmica dels béns patrimonials. No seria fins al codi civil aprovat el 1865 quan s'aboliria definitivament la primogenitura. Amb tot, malgrat la divisió del patrimoni, els acords hereditaris i matrimonials entre els hereus, com palesa l'exemple de la casa Barraco, havien permès mantenir la unitat econòmica i de gestió del patrimoni, fins i tot quan nominalment la seva propietat s'havia dividit entre diferents germans (Petrusiewicz, pàgs 19-29). Aquesta no seria, però, l'estratègia seguida pels Francalanza-Udeza. De Roberto, suggereix, amb aquesta narració, que les llavors dels mals que corroïen l'aristocràcia no pro-

cedien només de fora, sinó que alguns naxien de les mateixes institucions jurídiques i socials, que havien garantit la seva llarga supervivència. Potser aquest era el to que desagradava a Lampedusa?

L'òbit de la princesa Teresa Uzeda, el 19 de maig de 1855, aixecà una notable expectació, i també moltes expectatives. En el seu testament, doña Teresa dividí el patrimoni entre els seus dos fills, el primogènit Giacomo, al qual li deixava el que havia estat el patrimoni de la casa Francalanza, i el seu preferit, el jove Raimondo, a qui lliurava els feus que provenien del seu dot, de la casa Lumera, i la resta de béns immobles adquirits durant el temps que posseí i administrà el conjunt del patrimoni. A la resta de fills, els feia llegats diversos: als que havien entrat en l'Església (Ludovico i Angelina), els deixava llegats pecuniaris sobre les rendes de determinats latifundis de la casa Uzeda, del primogènit; a l'altre fill, Ferdinando, el latifundi Ghiante; i, pel que fa a les filles, a Chiara li deixava les joies i una important suma pecuniària, mentre que a Lucrezia li deixava un seguit dels béns immobles de les cases Uzeda, amb la condició que no s'esposés, i a la seva mort els béns fossin dividits entre els dos hereus principals. A més, un conjunt de llegats menors eren donats a altres parents, esglésies, criats i serventes.

L'aparent acceptació del testament durà pocs minuts. Les lloances dels parents sobre ponderació, magnanimitat i equanimitat del testament deixat per la difunta contrastaven amb el silenci circumspecte del primogènit, i l'explosió del pare Blasco, un monjo tridentí, golafré i llibertí; després de la seva lectura, esclatà amb una diatriba d'improperis i insults, tot advertint als legataris que havien estat "desplomats". La impugnació del testament per part dels hereus desferma una guerra de guerrilles intrafamiliar, amb aliances i objectius canviants, atacades pel Pare Blasco unes vegades, la dona d'altres, el *condesito* Raimondo, però sempre manipulades pel príncep Giacomo. Aquest, com a primogènit, s'havia fet amb l'administració de tot el patrimoni fins a la resolució dels conflictes legals, fent fora l'administrador de confiança de la difunta.

Mentre els plets es perllongaven, el primogènit controlava el patrimoni i administrava rendes, capitals, cases i terres. I mentre avançava a compte de l'herència cabals als altres hereus i a la resta de legataris, estrenyia el domini sobre el conjunt de l'herència. A partir d'aquest fil, descabdella les peripècies i intrigues dels diferents membres de la família. Retrata la societat siciliana del segon terç del segle XIX; ens introdueix en les pugnes internes dels convents pel domini del poder i les seves rendes, en

les fallides empreses econòmiques dels fills cabalers de l'aristocràcia, en les canviants i oportunistes posicions polítiques del Duque d'Oragua i de l'hereu dels Francalanza, enemistat amb el seu pare, lligades amb la història de l'autodestrucció de la família i del seu patrimoni. Certament, com ens mostra aquesta obra, l'adaptació al nou règim per part de la vella aristocràcia no seria tan fàcil com pressuposava Tancredi Falconeri al seu oncle, el príncep de Salina: "*Si allí no estamos también nosotros, éstos te endilgan la república. Si queremos que todo siga como está, es preciso que todo cambie. ¿Me explico?*" (pàg. 66). No foren els vells prínceps els qui millor s'adaptarien al nou règim, sinó aquella nova raça dels Tancredi i els Calogero Sedàra (de l'aristocràcia Lampedusiana), o el Duque d'Oragua i Giacomo, que tingueren més èxit i menys escrúpols en la nova monarquia. Si bé els tons d'ambdues novel·les

són ben distints, ambdues coincideixen a suggerir que alguns dels mals del nou estat italià naixerien en aquell context.

Gabriel Jover Avellà ■

Bibliografia citada

D. GILMOUR, *El último Gatopardo. Vida de Giuseppe di Lampedusa*, Madrid, Siruela, 2003.

G. T. DI LAMPEDUSA, *El Gatopardo*, Madrid, Cátedra, 2001.

T. O'NEILL, "Lampedusa and De Roberto", *Itàlica*, vol. 47 (1970), núm. 2.

M. PETRUSEWICZ, *Latifondio. Economía morale e vita materiale in una periferia dell'Ottocento*, Venècia, Saggi Marsilio, 1989.

NIEVO, Ippolito

Las confesiones de un italiano

Barcelona, El Acantilado,
2008 [1867], 1.100 pàgs.

La novel·la d'Ippolito Nievo transcorre durant les primeres revolucions liberals i els inicis de la unificació italiana al nord (1792-1855), a l'àrea del Friuli-Veneto, sota domini de la Sereníssima república de Venècia. Aquesta obra narra les peripecies juvenils, l'educació sentimental i l'acció política de Carlino Altoviti, fill caballer d'una vella família feudal del Friuli-Veneto. L'obra s'inicia en els moments crepusculars del feudalisme, a finals del segle XVIII. A la petita senyoria de Fratta –de fet una *castellania feudal*–, als marges del territori de la Senyoria Veneciana, els senyors i els seus seguits vivien en els *temps aturats* del vell ordre. El protagonista descriu irònicament aquelles velles institucions sobre les quals reposava el poder dels senyors: la milícia feudal que mantenia, el funcionament de la cúria senyorial, els capbreus, els acords entre els senyors i els seus emfiteutes, els conflictes entre els diversos senyors castellans friülenses, i entre aquests i la senyoria veneciana. Aquest món s'ensorrà amb les primeres onades revolucionàries que tingueren lloc sota el paraigua napoleònic als territoris de la Sereníssima (1796-1814). Durant aquests anys, Carlino Altoviti participa en les primeres escomeses liberals contra el vell ordre de la sereníssima, en els moviments de fundació de la República Cisalpina (1797-1802), amb l'administració pública i política del nou estat burgès, i en tots els conflictes que sacsejaren la plèiade de repúbliques constituïdes sota l'hegemonia francesa.

La derrota dels exèrcits napoleònics aturà novament el temps, i de fet atura en gran mesura la novel·la. Els esdeveniments posteriors són narrats molt més apressadament, amb menys ironia i prolixitat (poc més de 250 pàgines, enfront de les més de 800 de la primera part). La narració de la participació de Carlino en el moviment liberal de 1820, l'exili londinenc, la partença dels seus fills a lluitar per la llibertat de Grècia amb Lord Byron, i les convulsions dels anys 1830 i 1848, es barregen amb reflexions sobre els temps viscuts, les frustracions i els èxits polítics i sentimentals. Aquesta pèrdua de ritme en els darrers capítols, la part més discutida pels crítics literaris, podria ser deguda a diverses raons. Fou aquest un final precipitat? La novel·la fou publicada pòstumament el 1867, sis anys després de la prematura defunció de l'autor en un naufragi. D'altra banda, aquest període final de l'obra coincideix amb els temps viscuts per l'autor (1831-1861), després dels fallits moviments de 1848 i 1859-1860. Després dels tractats de 1860 i 1861 gran part del nord d'Itàlia s'havia unificat sota l'hegemonia piemontesa-lombarda. La *sereníssima* –i, per descomptat, Roma– seguia sota el domini de l'Imperi Austríac i fora de la nova Itàlia.

Gabriel Jover Avellà ■

Aquest país nostre tan petit, i la seva història recent, tan plena d'ensurts i repeses, reserva moltes satisfaccions a aquells que s'interessen pel seu passat, tant des del punt de vista de la recerca com de la lectura dels seus resultats. Per reeixir en l'ofici d'historiador, però, cal posseir una capacitat de mirar enrere sense prejudicis i, sobretot, la voluntat de dedicar moltes hores a la recerca de la veritat, de les dades, dels fets que ens condueixin al coneixement de l'objecte d'estudi i el seu context. No donar res per sabut i, sobretot, cercar amb imaginació les fonts que ens ajudaran a aproximar-nos a una visió completa del personatge, del moment històric, del moviment cultural que l'acull, de les seves obres i de la recepció d'aquestes pels seus contemporanis.

"Si aquest llibre, a part de respondre als objectius investigadors més amplis que assenyalàvem a la introducció, fos també un instrument útil que ajudés a mirar altrament moltes obres representatives del noucentisme i el regionalisme arquitectònic de manera més global, complexa i contextualitzada històricament, ens donàriem per molt ben pagats". Amb aquesta declaració d'objectius Joaquim M. Puigvert cloïa la seva monografia sobre l'arquitecte Josep Danés i Torras. Puigvert parla de Danés com d'un arquitecte de pedra picada, i aquest adjectiu li escau també a l'historiador, que no escatima esforços en la seva recerca per conèixer la trajectòria vital i especialment els projectes de Danés. De la convivència virtual entre investigador i investigat n'ha sorgit 335 pàgines brillantment il·lustrades, 353 obres catalogades a vint comarques catalanes, i a Andorra, País Valencià i Mallorca, a més una bibliografia que esdevindrà de referència, més enllà del personatge, per conèixer l'aparell historiogràfic d'una època encara confusa i desconeguda.

El treball de camp que hi ha darrere d'aquesta recerca contrasta documentació gràfica i realitat projectual. Aquesta pràctica, imprescindible quan historiem l'arquitectura, permet constatar la utopia dels projectes no realitzats i també la pragmàtica adaptació dels dibuixos a les circumstàncies en què s'inscriuen. Però el llibre de Danés no és només una biografia d'un arquitecte noucentista, sinó la interpretació històrica d'un moment clau de la Catalunya del segle xx, quan el país va assolir una maduresa cultural i institucional, en el marc d'una realitat efervescent i un futur que semblava traçat i diàfan. El noucentisme, avui, continua essent un referent, tant per la ideologia que el sustenta com perquè, malauradament, encara estem acabant projectes iniciats aleshores, a tots nivells.

L'autor del llibre que presentem ha aconseguit acostar-se a Danés sense prendre part del combat vital d'aquell arquitecte. Al llarg de tot l'estudi, Puigvert executa el difícil exercici de descriure el personatge i el seu context amb la necessària distància que requereix l'a-

nàlisi històrica. Llegeix Danés a través de Danés i dissectiona Danés i el noucentisme quan aquest dissectiona la masia, i desemmascara el pairalisme nacional conservador, aportant també noves perspectives a la història de les idees i la seva concreció política.

L'estudi també serveix per posar sobre la taula la incidència de l'aportació comarcal, en aquest cas garrotxina, en l'arquitectura barcelonina del moment. Però la principal innovació de l'estudi de Danés, el veritable valor afegit d'aquest detallat treball de documentació, rau en el fet de presentar a la comunitat investigadora i al públic interessat els orígens de l'arquitectura de muntanya que pobla els nostres Pirineus. Fou necessari que l'historiador es capbussés en la documentació professional de l'arquitecte i, també, que realitzés un treball de camp en el bressol alpi on Danés havia puat, per poder desxifrar què hi havia d'influència i referent i què de formulació pròpia i adaptació al territori, quan Danés accepta el repte de bastir els emblemàtics edificis de muntanya en l'àmbit català. Analitzant els precedents i estudiant els resultats, en surt el balanç de l'aportació genuïna de l'arquitecte a l'arquitectura de muntanya. Danés combina els seus coneixements de l'arquitectura popular del país amb les solucions alpines que recull dels seus viatges. Una dinàmica semblant es posa sobre la taula en els projectes de reforma i construcció de masos de nova planta encarregats a Danés en ple segle xx, i on de nou relliga la tradició constructiva i les exigències de funcionalitat del seu temps. Un altra tipologia a bastament estudiada en la monografia és l'arquitectura industrial, que Danés projecta sòlida i elegant, presentant una digna evolució del llenguatge modernista anterior. El ventall de tipologies reflecteix la trajectòria professional i vital de l'arquitecte, i es completa amb els nombrosos projectes de restauració de monuments i reconstruccions d'esglésies, especialment durant la postguerra. El conjunt de l'estudi presenta un personatge de tall conservador, que treballà el noucentisme arquitectònic quan aquest ja era revisat des del moviment modern i el racionalisme.

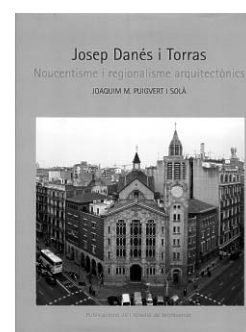
Després de llegir aquesta obra, si mirem enrere, potser som capaços de recordar el poc que es coneixia del noucentisme arquitectònic, més enllà de les escasses figures sempre recurrents. Encara menys es podia llegir sobre l'estil regionalista, i la mateixa pobresa de dades apareixia en evocar la figura professional de Josep Danés. Gràcies a aquesta monografia s'ha fet llum sobre una parcel·la important del nostre passat cultural. La conseqüència més positiva d'aquest fet és que s'ha aconseguit dotar de paternitat, i alguna cosa més, nombrosos elements dels nostre patrimoni, que d'aquesta manera han pogut entrar a la història per no caure mai més en l'oblit.

Rosa Maria Gil Tort ■

**PUIGVERT,
Joaquim M.**

**Josep Danés
i Torras.
Noucentisme
i regionalisme
arquitectònic**

Barcelona, Publicacions de
l'Abadia de Montserrat, 2008,
335 pàgs.

Accés a la biblioteca de la UdG per als socis de l'AHRCG

L'any 2009 l'Associació va renovar el conveni de col·laboració que, des dels seus orígens, mantenia amb la Universitat de Girona. A banda d'alguns ajustaments de caràcter més aviat formal, una novetat d'aquest nou conveni és la inclusió d'una clàusula que dóna dret a tots els membres de l'AHRCG a accedir a la biblioteca de la Universitat de Girona i als seus serveis en qualitat d'usuari extern amb conveni. A més de l'accés a les instal·lacions, això permet treure fins a tres documents (llibres, vídeos,...) en règim de préstec i utilitzar el servei d'obtenció de documents (per a documents que no es troben a la UdG), segons les tarifes vigents.

Per obtenir el carnet d'usuari extern, cal adreçar-se al taulell de la biblioteca, identificar-se amb el DNI i indicar que s'és membre de l'AHRCG. El personal de biblioteca demanarà que es respongui un qüestionari per tal de recollir les dades personals i professionals i, a partir d'aleshores, ja es podrà fer ús de tots els serveis.

Enric Saguer ■

Fotografia: Universitat de Girona

XXII SEMINARI D'HISTÒRIA ECONÒMICA I SOCIAL

Processos d'empobriment i enriquiment en el món rural

Universitat de Girona, del 21 al 23 de juny de 2010

Sessions programades:

- *Més sobre els indicadors de la desigualtat social*
- *La pobresa a les societats rurals*
- *Es pot parlar de "revolució industrial" a l'Europa del Sud?*
- *L'endeutament i la mobilitat social. Els mecanismes de crèdits com a factors d'empobriment o enriquiment*

Participants: Gérard Béaur, Mònica Bosch, Rosa Congost, Eulàlia Esteve, Ricard Garcia Orallo, Jorge Gelman, Pere Gifre, Gabriel Jover, Rosa Lluch, Antonio López Estudillo, Xavier Marcó, Julie Marfany, Belén Moreno, Pere Ortí, Gilles Postel-Vinay, Enric Saguer, Lluís Sales, Núria Sala, Rui Santos, Sebastià Villalón.

Organitza: Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG, en el marc del projecte de recerca "Dinámicas sociales y cambio histórico en sociedades rurales: el análisis de los grupos y las desigualdades sociales" (HAR2008-02960/HIST).

Més informació: dir.irh@udg.edu; www.udg.edu/irh

■ BEQUES I PREMIS

Beques d'Investigació del Patronat Francesc Eiximenis 2009.

Per a projectes de recerca inèdits que facin referència a l'àmbit de les comarques gironines, en els camps de l'antropologia, sociologia, història, geografia, literatura, dret, filologia, art, economia, botànica, zoologia, geologia i ciències ambientals. Dotació: 4.500 € cadascuna. Termini de presentació: 31 de març del 2010.

Més informació:
www.ddgi.cat/eiximenis.
A/e: eiximenis@ddgi.cat

■ CURSOS, JORNADES, CONGRESSOS

Jornada Jaume Vicens Vives i el remences.

Universitat de Girona,
17 de setembre de 2010.
Organitza: Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG, dins els actes del Centenari de Jaume Vicens Vives. Més informació: dir.irh@udg.edu; www.udg.edu/irh

Rural History 2010. An international conference.

University of Sussex, Brighton (Regne Unit), 13-16 setembre 2010. Organitza: The British Agricultural History Society. Més informació: www.ruralhistory2010.org

**Col·loqui internacional
La propriété violée.**

Expropriations, saisies et confiscations en

Europe et dans ses colonies, XVIIe-XXe siècles. Mendrisio (Suïssa), 24-25 setembre 2010. Organitza: Università della Svizzera italiana, Laboratorio di Storia delle Alpi. Més informació: labisalp.arc@usi.ch

mestall
ASSOCIACIÓ D'HISTÒRIA RURAL
DE LES COMARQUES GIRONINES

Redacció:
Rosa Congost, Lídia Donat,
David Moré, Gabriel Jover
Assessor lingüístic: Daniel Ferrer
Maquetació: Anna Cabañas

Per a informació i inscripcions:

**Associació d'Història Rural
de les Comarques Gironines**

Pl. de Sant Josep, 1
Arxiu Històric de Girona
17004 GIRONA
Tel. 972 22 55 00

www.ddgi.cat/historiarural/

Podeu enviar-nos textos o suggeriments a: mestall@ddgi.cat
Periodicitat: semestral.

Impressió: Palahí Arts Gràfiques
Dipòsit legal: GI-731-1999